

Gemeente Hillegom

Groenbeleidsplan 2014-2023

Deel A:
Visie en beleid

Colofon

Opdrachtgever

Gemeente Hillegom
Postbus 32
2180 AA HILLEGOM

Dossiergegevens

Onze referentie: 136036

Uw referentie:

Status rapport: v1.0 concept

Adviseurs Cobra

E.A.R.M. Rutten-Maas (specialist beleid en beheer)

K. Verhoeven (GIS-specialist)

J. Smit (dendroloog)

Contactgegevens

T. 088 - 262 72 60

F. 088 - 262 72 99

info@CobraPlanadviseurs.nl

www.CobraPlanadviseurs.nl

Centraal postadres

Rechtestraat 12

5455 GE Wilbertoord

Bedrijfsgegevens

KvK Eindhoven 17273139

Btw-nr. NL8217.57.945.B01

Rabobank 1549.31.004

Samenvatting

Dit groenbeleidsplan laat zien hoe de gemeente Hillegom groene kwaliteit realiseert en behoudt en hoe zij dit inbedt in haar ruimtelijke ontwikkeling. Door dit beleid vormt groen op deze wijze geen sluitpost meer, maar een essentiële bouwsteen van de ruimtelijke kwaliteit.

Het plan is opgebouwd uit drie delen:

- Deel A is het hoofddocument, dat visie en beleid weergeeft.
- Deel B is het groenstructuurplan, dat laat zien waar het belangrijkste groen ligt, en hoe dat er uit moet (gaan) zien.
- Deel C geeft zicht op alle achtergrondinformatie van dit beleid zoals het kaderstellend beleid en alle onderzoeken die hebben plaatsgevonden naar het groen in Hillegom.

Groen als essentiële bouwsteen van ruimtelijke kwaliteit

Om te zorgen dat groen wezenlijk bijdraagt aan de kwaliteit van de openbare ruimte, wordt groen bij elke ruimtelijke ontwikkeling serieus meegewogen. Als de gemeente nieuwe wijken ontwikkelt, werkt zij volgens het Regionaal Beleidskader Duurzame Stedenbouw (RBDS). Specifiek voor groen is dit uitgewerkt in een planproces, waarbij wordt gestart met een inventarisatie van bestaand groen en aanwezige flora en fauna. Op basis van deze inventarisatie wordt beoordeeld of het groen wordt ingepast, verplant of verwijderd. En of het plan moet worden aangepast op de aanwezigheid van beschermde soorten.

Daarnaast wordt de regionale groennorm gebruikt:

- In groene wijken (meer dan 75 m² groen per woning) moet het groenareaal minimaal gelijk blijven. Het vergroten van de bruikbaarheid van het aanwezige groen is wenselijk.
- In basiswijken (50 tot 75 m² groen per woning) moet het groenareaal minimaal gelijk blijven. Het inbrengen van bruikbaar groen is wenselijk, waarbij rekening gehouden moet worden met bereikbaarheid. Dit geldt bijvoorbeeld voor de wijk Meer en Dorp, waarvan het westelijk deel is omsloten door barrières.
- In grijze wijken (minder dan 50 m² groen per woning) moet elke ruimtelijke ontwikkeling leiden tot toename van het groenareaal.

Grijze wijken, of delen van wijken die zijn omsloten door barrières, zijn op de groenstructuurkaart aangeduid als Zoeklocatie parken/groene zones om zowel de kwantiteit als de kwaliteit in die wijken te vergroten.

Bij uitbreidingen wordt gestreefd naar de bovengrens van de groennorm, namelijk 75 m² groen per woning. Daarnaast wordt kwaliteit gerealiseerd door ruimtelijke ontwikkelingen aan te grijpen om de groenstructuur verder uit te bouwen, bewust locaties voor toekomstig waardevolle bomen aan te wijzen en in te richten en deskundige partijen in te zetten die in staat zijn hoogwaardige ontwerpen te maken. Bomen krijgen betere groeiplaatsen zodat ze probleemloos kunnen uitgroeien tot de gewenste omvang: wel een fraaie boom, maar met een minimale hoeveelheid overlast. Groen wordt meer in grote eenheden aangebracht, in plaats van in kleine snippers. Bij het ontwerpproces en de uitwerking/detaillering, werkt de gemeente met minimumeisen ten aanzien van maatvoering en inrichting van groen.

Inrichting en sortiment

In de periode 2014-2023 vindt een duidelijke verschuiving plaats van functioneel en sober groen naar functioneel en kleurrijk groen. Vaste planten en bloemheesters gaan meer het beeld bepalen. Daarvoor is het nodig om de bestaande heestervakken om te vormen.

In het vervolg is er meer aandacht voor ecologie in de planvorming. Er wordt vaker bewust gekozen voor natuurvriendelijke, flauwe oevers en bloemrijke bermen. In bestaande situaties wordt ook bekeken waar kansen liggen. Beschoeiingen kunnen bijvoorbeeld worden omgevormd naar bloemrijke, natuurlijke oevers. Deze zijn aantrekkelijker voor mens en natuur en goedkoper in onderhoud. De gemeente kiest overal bewust voor veel bloeiende soorten; bomen, heesters en vaste planten.

Bruikbaarheid van groen

Als het gaat om bruikbaarheid van groen, ligt in de Hillegomse parken een enorm potentieel. Deze zijn indertijd aangelegd als kijkgroen. De inrichting past niet meer bij de gebruikswensen van deze tijd. Om bruikbaarheid van het groen te vergroten, krijgen parken een facelift.

Bescherming van groen

Waardevolle bomen worden beschermd door middel van een ontheffingsstelsel en de Geestgronden door middel van een vergunningstelsel. Alle overige bomen zijn vrijgesteld van het gemeentelijk kapverbod. De Algemene Plaatselijke Verordening wordt hierop aangepast. Bij de herziening van het bestemmingsplan buitengebied is het streven om de bescherming van (bollen-)hagen hierin mee te nemen.

Onderhoud

In de periode van dit groenbeleidsplan is het uitgangspunt van de gemeente groen tijdig te vervangen. In de afgelopen periode is enkele keren bezuinigd, waardoor vervangingen te lang zijn uitgesteld. Dit heeft geleid tot een hoog aandeel verouderd en versleten groen. Zonder ingrijpen zal het areaal versleten groen toenemen, met als gevolg een toename van de ontevredenheid van burgers en hoge onderhoudskosten. Door het tijdig vervangen van groen heeft de gemeente de kans om:

- groen weer aan de gewenste beeldkwaliteit te laten voldoen;
- het onderhoud weer met een normaal onderhoudsniveau te kunnen uitvoeren;
- een ander sortiment te kiezen met meer kleur en fleur;
- een sortiment te kiezen met meer natuurwaarden.

Het onderhoud van het openbaar groen is ondergebracht bij Meerlanden en de kwaliteit van het werk wordt periodiek gemonitord. Gemeentelijke bomen worden periodiek gecontroleerd op veiligheid. De adviezen die daaruit voortvloeien, worden door de gemeente opgevolgd. Daarmee blijven bomen veilig en voldoet de gemeente aan haar zorgplicht.

Bomen en burgers

In nieuwe situaties, of bij herontwikkelingen, plant de gemeente geen gemeentelijke bomen meer in particuliere tuinen. Bij herontwikkeling van straten krijgen burgers voorafgaand aan de planvorming de kans om hun wensen ten aanzien van het groen te uiten. De gemeente gaat vaker en duidelijker uitleggen wat ze doet en waarom ze dat doet. De gemeente is trots op haar groen en dat mag gezien worden.

ONTWERP

Inhoud

Voorwoord	7
1 Inleiding	8
2 Wat wil Hillegom met groen?	10
2.1 Visie / wensbeeld	10
2.2 Koersbepaling 2014 - 2023	13
2.2.1 Wat gaat veranderen?	13
2.2.2 Wat blijft de gemeente doen?	15
3 Ontwikkeling nieuw groen	18
3.1 Planproces	18
3.1.1 Inventarisatie te behouden elementen en waarden	19
3.1.2 Bepalen kwantiteit bij inbreidingen en reconstructies	21
3.1.3 Bepalen kwantiteit bij uitbreidingen	24
3.1.4 Bepalen locatie en kwaliteit groen	24
3.1.5 Begeleiding uitvoering	27
3.2 Basiseisen groene inrichting	27
3.2.1 Natuurlijke omstandigheden	27
3.2.2 Passend binnen ruimte	28
3.2.3 Toe te passen sortiment	29
3.3 Consequenties basiseisen	30
4 Bescherming groen	32
4.1 Boswet	32
4.2 Bestemmingsplan buitengebied	33
4.3 Erfgoedverordening	33
4.4 Algemene plaatselijke verordening (Apv)	34
4.4.1 Wijzigingen in nieuwe Apv	34
4.4.2 Vergunning- en ontheffingstelsel	35
4.4.3 Werking ontheffingstelsel	36
4.4.4 Werking vergunningstelsel	38
4.4.5 Herplant	40
5 Instandhouding groen	41
5.1 Overeenkomst	41

5.2	Monitoring kwaliteit	41
5.3	Voldoen aan zorgplicht	42
5.4	Omvormen en vervangen	42
6	Groen en burgers	45
6.1	Gemeentelijke bomen en burgers	45
6.1.1	Mandelige bomen	46
6.1.2	Bomen in particuliere tuinen - met akte	46
6.1.3	Bomen in particuliere tuinen - zonder akte	47
6.1.4	Toekomstige situaties	47
6.2	Burgerparticipatie	47
6.3	Overlast door gemeentelijk groen	48
6.4	Informeren van burgers	50
7	Aanbevelingen	51
8	Literatuurlijst	52
Bijlage 1	Ambitietabel duurzame stedenbouw	
Bijlage 2	Kwaliteitseisen aanleg groen	
Bijlage 3	Inspiratielijsten sortiment	

Voorwoord

Welzijn

Waarom begin ik nu het Groenbeleidsplan 2014 - 2023 met Welzijn? Als portefeuillehouder Welzijn en Openbare Ruimte heb ik ervaren dat de beleving van de openbare ruimte alles te maken heeft met welzijn. Een groene omgeving omdat er bomen, planten en struiken staan, maakt dat we ons er plezierig voelen. Een groene en kleurrijke omgeving, op een goede manier in de omgeving ingebracht, maakt dat mensen zich wel of niet veilig voelen.

Dit beleidsplan heeft als doel in te spelen op een algemeen geuit verlangen naar een "groen dorp". Het realiseren van een groen dorp maakt niet alleen maar de gemeente Hillegom verantwoordelijk voor het realiseren van deze ruimtelijke kwaliteit, maar ook de gebruikers en hoe deze daar mee omgaan.

Een aantal kernbegrippen die u tegenkomt in deze nota zijn: groen voor de bezoekers, bewoners en gebruikers, groen voor de cultuurhistoricus, groen voor de biodiversiteit. De gemeente Hillegom wil zich als een groene gemeente profileren met een dorpskarakter. Daarnaast is ook aandacht besteed aan initiatieven van onze inwoners in het inrichten, verbeteren en onderhoud van het groen. Het is belangrijk dat wij ons als inwoners van deze groene gemeente verantwoordelijk gaan voelen voor onze leefomgeving.

Van gebruiker van groen naar een betrokken inwoner met een verantwoordelijkheid voor dat groen, past helemaal bij een overheid die deze verantwoordelijkheid wil delen. Natuurlijk op een manier die daarbij past. Wij gaan u niet vragen de bomen te snoeien of het openbaar gras te maaien. Zo samen optrekken op weg naar een groen dorp gaat zeker lukken!!!

Ik wens u daar namens het college veel succes bij.

Gerrit Kleijheeg
Wethouder

1

Inleiding

Aanleiding

Groenbeleidsplan 2002 herzien

In 2002 is er een groenbeleidsplan voor de gemeente Hillegom opgesteld. Nu de termijn daarvan is verstreken, is het nodig dit plan te evalueren en te actualiseren op nieuw beleid, nieuwe uitgangspunten en inzichten.

Ontwikkelingen sinds 2002

Sinds het vorige beleidsplan zijn er nieuwe kaders ten aanzien van groenbeleid ontwikkeld. Ook zijn er in regionaal verband afspraken gemaakt waaraan de gemeente uitvoering geeft. Na vaststelling van het vorige beleidsplan is de gemeentelijke groendienst uitbesteed aan het overheidsbedrijf Meerlanden, waarvan de gemeente medeaandeelhouder is. Dit bedrijf voert het onderhoud nu uit conform een dienstverleningsovereenkomst.

Actuele tendensen

Navraag bij het burgerpanel leert dat Hillegommers graag veel groen hebben. Ze wensen een groen dorp waarbij in elke straat bomen staan. Letterlijk werd gevraagd om 'een dorp zoals het vroeger was'. Navraag bij de ambtelijke werkgroep leert dat er ook veel wordt geklaagd over groen. Iedereen wil een groen dorp, maar velen willen geen boom voor hun woning. De praktijk leert ook dat de druk op de ruimte steeds groter wordt. Zowel boven als onder de grond moeten heel veel functies en voorzieningen hun plek krijgen. Dat maakt het moeilijk, en soms zelfs onmogelijk, om groen van een goede kwaliteit in te brengen. Deze druk op de schaarse hoeveelheid ruimte kan leiden tot vermindering van de groene kwaliteit.

Doel nieuw groenbeleidsplan

Dit groenbeleidsplan geeft aan hoe de gemeente Hillegom anticipeert op bovenstaande ontwikkelingen en tendensen. Het laat zien hoe de gemeente groene kwaliteit realiseert én behoudt en hoe zij dit inbedt in haar ruimtelijke ontwikkeling. Om ongewenst verlies van groen te voorkomen, geeft dit plan richting aan de bescherming van groen.

Werken met dit groenbeleidsplan

Door dit beleid is groen geen sluitpost meer, maar een essentiële bouwsteen van de ruimtelijke kwaliteit. Het geeft richtlijnen voor de omgang met groen in ruimtelijke ontwikkelingen en een actieplan voor het duurzaam behoud van groen in bestaande situaties.

Horizon en reikwijdte

Dit plan kent een looptijd van tien jaar. Het is geldig in de periode 2014 - 2023. Dit plan gaat over:

- openbaar groen: bomen, heesters, hagen, gras en alles wat daarmee samenhangt;
- groen in de openbare ruimte; dus wat publiek eigendom is;
- groen op particulier terrein, voor zover dat voor het beeld van de openbare ruimte en de gemeenschap waardevol is (waardevolle bomen);
- het groen binnen en buiten de bebouwde kom;
- het bestaande groen en het te ontwikkelen groen.

Maar groen staat nooit op zichzelf. Waar het andere functies raakt, hebben wij die in onze visievorming betrokken. Denk daarbij aan spelen, water, ecologie, cultuurhistorie en recreatie.

Drieluik

Dit groenbeleidsplan bestaat uit een drieluik. Voor u ligt het hoofddocument met de gemeentelijke visie op groen, met de koers en het beleid om die visie te realiseren. Om tot deze visie te komen, is veel voorwerk verricht. De resultaten daarvan zijn gebundeld in deel C, Achtergronden. Een belangrijk onderdeel van het groenbeleid is het groenstructuurplan in deel B. Dat geeft aan hoe het groen in Hillegom is opgebouwd en naar welk streefbeeld de gemeente wil toewerken.

Groenbeleidsplan gemeente Hillegom		
<p><u>Deel A</u> <u>Hoofddocument</u> Samenvatting Visie Beleid Aanbevelingen Bijlagen</p>	<p><u>Deel B</u> <u>Groenstructuur</u> Groenstructuurkaart Maatregelkaart Beschrijvingen</p>	<p><u>Deel C</u> <u>Achtergronden</u> Literatuurstudie Veldwerk Onderzoek Meningen werkgroep Resultaten burgerpanel</p>

2 Wat wil Hillegom met groen?

Dit hoofdstuk geeft de visie van de gemeente op haar groen weer. Het verwoordt het wensbeeld voor de toekomst, beschouwd vanuit de optiek van verschillende partijen. Om die visie gestalte te geven, is een koers voor de komende jaren uitgezet. Die vindt u in paragraaf 2.2.

2.1 Visie / wensbeeld

Buitengebied

Het buitengebied van de gemeente Hillegom is waardevol: zelfs op nationaal en internationaal niveau geniet dit bekendheid. Ook in de toekomst is hier sprake van een prachtig landschap met een unieke combinatie van grote openheid en bollenhagen. Het zijn zuivere veenweide- en bollenteeltlandschappen die een duidelijk stempel drukken op deze streek. Gemeentelijke bermen, oevers en hagen hebben een goede technische kwaliteit en beeldkwaliteit en dragen wezenlijk bij aan de ecologische waarden van het buitengebied.

Foto 1. Hillegom bollendorp

Dorp

Burgers en bezoekers van Hillegom beleven het dorp als een groen geheel. De basis wordt gevormd door de parken en groene zones die voor iedereen op loopafstand bereikbaar zijn. Die parken vormen de gezamenlijke tuinen voor de buurt. Er is ruimte voor ontspanning, inspanning, spelen en ontmoeten. Door de aantrekkelijke en gevarieerde inrichting voelt iedere buurtbewoner zich hier welkom en betrokken. Deze parken en groene zones zijn met elkaar verbonden door robuuste groene structuren die bestaan uit forse bomenlanen of brede, aantrekkelijke, groene singels. Deze zorgen ervoor dat iedereen zich kan oriënteren binnen de kern en dat op die intensief gebruikte plekken sprake is van intens groene beleving. Binnen dat groene raamwerk liggen de woonstraten, waar groen zorgt voor verfraaiing door veel variatie in vorm en kleur.

Foto 2. Parken en groene zones: een basis van het groene geheel (Park Elsbroek)

Groen voor gezondheid en economie

Hillegom zorgt voor een goede kwaliteit en kwantiteit van het groen, omdat dat het leefklimaat van bewoners bevordert. Uit diverse onderzoeken en publicaties is gebleken dat groen een positief effect heeft op gezondheid van zowel volwassenen als kinderen. Ook is het een stimulans voor economische activiteiten in dorpen en steden.

Groen voor de bezoekers

Het karakteristieke buitengebied is aantrekkelijk voor recreanten uit Hillegom én de omliggende dorpen. De verschillende landschappen zijn dooraderd met fiets- en voetpaden en bevaarbare waterlopen. Door de aanwezigheid van diverse recreatieve routes worden recreanten langs de mooiste plekjes in de gemeente geleid. In de bebouwde kom draagt het groen bij aan de leesbaarheid van de kern: het grootste en opvallendste groen staat langs de belangrijkste wegen. Daarnaast hebben de entrees en belangrijke verkeersknooppunten een duidelijk eigen karakter, zodat iedereen zich goed kan oriënteren. De parken en groene zones zijn door hun hoogwaardige inrichting en hoogwaardig beheer aantrekkelijk voor alle leeftijdsgroepen.

Groen voor de cultuurhistoricus

De oudste bomen en parken in Hillegom worden goed beschermd, zodat iedereen er zo lang mogelijk van kan genieten. Zo draagt dit groen bij aan het historisch besef en het lommerrijke, dorpse karakter.

Groen voor de natuur / biodiversiteit

De gemeente draagt haar verantwoordelijkheid op het gebied van biodiversiteit. Het openbaar groen in Hillegom draagt bij aan de soortenrijkdom in planten en dieren. De ecologische potenties van de verschillende landschapstypen worden benut en waar mogelijk liggen ecologische verbindingen tussen natuurlijke gebieden. Oevers en bermen vormen een groen, natuurlijk netwerk en op verschillende plekken hebben deze een extra hoge natuurwaarde door bijvoorbeeld natuurlijke oevers. Binnen de kernen is het sortiment in bomen, heesters, vaste planten en bloembollen divers en afgestemd op de mogelijke meerwaarde voor de natuur. Daardoor is er gedurende lange perioden sprake van bloeiende planten die een goede nectarbron voor insecten vormen. In najaar en winter zijn overal bomen en struiken te vinden die veel voedsel of schuilgelegenheid bieden.

Foto 3. Groen bruikbaar en beleefbaar (Hoftuin)

Groen voor de gebruikers

Groen is integraal onderdeel van de openbare ruimte en vervult diverse gebruiksfuncties. Daarom heeft Hillegom overwegend grote groenvakken, zonder versnippering. Door een hoogwaardige inrichting met groen, meubilair en andere faciliteiten, is het groen optimaal bruikbaar en beleefbaar. Van spelende kinderen tot volwassenen die tot rust willen komen: de parken in Hillegom hebben elke doelgroep wat te bieden.

Groen voor de gemeente

Het groen in Hillegom zorgt ervoor dat de gemeente zich kan profileren als een groene gemeente met een duidelijk dorps karakter, waar het goed wonen en werken is. Daarnaast zorgt groen ervoor dat de gemeente haar burgers veel moois biedt: rust, ruimte, een fraaie woonomgeving, spel- en sportmogelijkheden, wandelgelegenheid, aantrekkelijke ontmoetingsplekken, enzovoorts. Onder andere door dit dorps karakter wonen mensen graag in Hillegom!

2.2 Koersbepaling 2014 – 2023

Om bovenstaande visie te realiseren, vaart de gemeente de komende jaren de volgende koersen. Hoe zij dat doet, is uitgewerkt in de hoofdstukken hierna.

2.2.1 Wat gaat veranderen?

Groen als vast onderdeel van de ruimtelijke ordening

Groen is niet langer het vullen van de restructies, maar net zo belangrijk als bijvoorbeeld voldoende parkeermogelijkheid, waterberging en woningbouwdoelstellingen. Groen is voortaan een belangrijke bouwsteen in het ontwikkelen van de algehele ruimtelijke kwaliteit. Hillegom wil hoogwaardig groen in voldoende mate, dat bereikbaar en bruikbaar is voor velen. Om dat te bereiken wordt groen bij elke ruimtelijke ontwikkeling serieus meegewogen. Dat is geborgd in een planproces dat is vastgelegd in hoofdstuk 3.

Bescherming van bomen

Omdat de bomen op de waardevolle bomen lijst zo enorm belangrijk zijn, beschermt de gemeente ze voortaan door middel van een ontheffingsstelsel in plaats van een vergunningstelsel. Het huidige systeem krijgt een eenvoudiger opzet, die voor burgers gemakkelijker uit te leggen is (zie ook hoofdstuk 4).

Groen tijdig vervangen

Sinds het vorige groenbeleidsplan is enkele keren fors bezuinigd op de budgetten voor vervanging en herinrichting. Groen moet daardoor steeds langer in stand worden gehouden, ondanks dat de levensduur feitelijk voorbij is. In de periode van dit nieuwe groenbeleidsplan wil de gemeente groen weer tijdig gaan vervangen.

Kwaliteit realiseren*Betere groeiplaatsomstandigheden*

Er komen steeds meer kabels en leidingen onder de grond. En boven de grond neemt de behoefte aan parkeerplaatsen sterk toe. Daardoor is het onontkoombaar dat aantallen bomen afnemen. Ook kan het voorkomen dat groenvakken in aantal of oppervlakte afnemen. Waar mogelijk houdt de gemeente het aantal bomen en de oppervlakte groen zo veel mogelijk gelijk. Soms kan het echter niet anders en zal het groenareaal afnemen. Dit compenseert de gemeente in een betere kwaliteit: bomen in goede groeiplaatsen die daardoor probleemloos kunnen uitgroeien tot de gewenste omvang: wel een fraaie boom, maar met een minimale hoeveelheid overlast.

Meer kleur en fleur

In de periode 2014-2023 vindt een duidelijke verschuiving plaats van functioneel en sober groen naar functioneel en kleurrijk groen. Vaste planten en bloemheesters gaan meer het beeld bepalen. Bloeitijden worden goed op elkaar afgestemd, zodat er gedurende een groot deel van het jaar sprake is van sierwaarde. In het vroege voorjaar is Hillegom een kleurenpalet door alle bloeiende bloembollen. In de periode daarna nemen de vaste planten en bloemheesters die rol over (zie de inspiratielijsten in de bijlagen).

Robuuster groen

Bij planvorming wordt groen zo veel mogelijk in grote eenheden aangebracht. Dat betekent meer grote gazons in plaats van kleine snippers en grote aaneengesloten plantvakken met heesters of vaste planten. Dergelijke grote groenvakken zijn goedkoper in onderhoud en bieden meer mogelijkheden tot gebruik (zie hoofdstuk 3).

Foto 4. Voorbeeld vaste planten (Beeklaan Noordwijk)

Natuurlijker groen

In het vervolg is er meer aandacht voor ecologie in de planvorming. Er zal vaker bewust worden gekozen voor natuurvriendelijke, flauwe oevers en bloemrijke bermen. De gemeente kiest ook bewust voor veel bloeiende soorten; bomen, heesters en vaste planten. Enerzijds omdat bloei positief is voor insecten. Anderzijds omdat de gemeente het draagvlak voor ecologisch groen belangrijk vindt. Vooral in de kernen is het belangrijk dat de oevers en bermen ook een verfraaiing van de openbare ruimte betekenen. Bij beplanting kiest de gemeente vaker voor soorten die meerwaarde hebben voor de natuur. Denk aan nectarplanten voor insecten en aan besdragers voor vogels (zie ook hoofdstuk 3 en de bijlagen). Gebeurt dit dan overal? Nee. Hillegom kiest heel bewust de plekken uit waar natuurlijker groen een goede kans van slagen heeft, meerwaarde heeft voor mens en dier. Dit zijn voornamelijk vooral de parken en de plekken langs de hoofdstructuren waar veel ruimte is. In het maatregelplan dat als bijlage bij het Groenstructuurplan is gevoegd, zijn de delen van de structuren aangewezen met goede potenties voor natuurlijker groen.

Parken: van kijkgroen naar gebruiksgroen

Uit het vorige beleidsplan en het recent gehouden burgerpanelonderzoek is de wens tot meer bruikbaar groen gebleken. De gemeente Hillegom heeft diverse parken binnen de bebouwde kom die dat mogelijk maken. Om bruikbaarheid van het groen te vergroten, krijgen enkele parken een opwaardering om de inrichting weer aan te laten sluiten bij deze tijd. Bij planontwikkeling dient aandacht te zijn voor 'natuurlijk spelen', zoals dat ook in het speelruimtebeleidsplan wordt geschetst. Spelaanleidingen zijn vele malen goedkoper en duurzamer dan speeltoestellen. Vaak blijkt ook dat alle doelgroepen deze leuk vinden. Denk bijvoorbeeld aan hoogteverschillen in een gazon, eventueel voorzien van betonnen kruipbuizen. Of waterspeelplaatsen die water beleefbaar maken voor kinderen. Daarnaast dient aandacht te zijn voor de vergrijzing: de parken moeten ook voor ouderen aantrekkelijk zijn om te ontmoeten en te recreëren. Zonder parken en groene zones kan Hillegom niet aan haar groennorm voldoen, kan zij spelende kinderen onvoldoende kwalitatieve speelruimte bieden en krijgt Hillegom een steeds stedelijker karakter. Daarom werkt Hillegom bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen aan het actief inbrengen van parken en groene zones.

Ontwikkeling en bescherming van hagen

In het buitengebied bestaat de wens tot de aanplant en bescherming van hagen. Ten dele pakt de gemeente dit zelfstandig op. Waar mogelijk wordt hierin de aansluiting gezocht bij de activiteiten van Holland Rijnland. Bij de herziening van het Bestemmingsplan Buitengebied wordt bekeken hoe de bestaande waardevolle hagen kunnen worden beschermd.

Bomen in particuliere tuinen

Het planten van gemeentelijke bomen in particuliere tuinen geeft problemen met onderhoud en verantwoordelijkheden. In nieuwe situaties wordt dit niet meer gedaan. (zie ook hoofdstuk 6).

Burgers betrekken

Bij herontwikkeling van straten krijgen burgers voorafgaand aan de planvorming de kans om hun wensen ten aanzien van het groen te uiten. Met die informatie gaat de gemeente een maatwerkplan maken.

Trots uitstralen

De gemeente gaat intensiever communiceren met haar burgers. Er wordt vaker en duidelijker uitgelegd waarom de gemeente doet wat ze doet (zie hoofdstuk 6). Dat kan door bij de uitvoering van een project een bord met uitleg te plaatsen. Maar ook door in de lokale media korte artikeltjes te schrijven. De gemeente is trots op haar groen en dat mag gezien worden.

2.2.2 Wat blijft de gemeente doen?

Ontwikkelen = kansen grijpen

Hillegom is volop in ontwikkeling. Op diverse plekken wordt gewerkt aan inbreiding, uitbreiding, renovatie en herontwikkeling. De gemeente ziet die ontwikkelingen niet als bedreiging voor groen maar juist als kans. Elke ontwikkeling, groot en klein, is namelijk een kans om de kwaliteit van het groen (en daarmee van de leefomgeving) te verhogen.

Foto 5.

Waardevolle boom (Hoftuin)

Waardevolle Bomenlijst

De Waardevolle Bomenlijst blijft bestaan omdat de gemeente de meest waardevolle bomen goed wil beschermen. Die lijst krijgt wel een actualisatie waarbij een duidelijker motivering voor plaatsing op de lijst wordt opgenomen (zie ook hoofdstuk 4). Ook gaat de gemeente eigenaren van waardevolle bomen ondersteunen bij de boomcontroles. Zij kunnen hun waardevolle boom mee laten nemen in de boomveiligheidscontroles die de gemeente ook voor haar eigen bomen uitvoert. Eigenaren blijven zelf verantwoordelijk voor hun boom, maar hebben wel zicht op de veiligheidstoestand van de boom.

Structuurkaart

Net als in de vorige beleidsperiode werkt Hillegom ook de komende jaren met een groenstructuurkaart. Dat maakt het mogelijk om zorgvuldig te prioriteren. De kaart wordt minder fijnmazig opgesteld en het buitengebied wordt toegevoegd, waardoor de gemeente ook daar haar verantwoordelijkheden ten aanzien van groenbescherming en groenontwikkeling kan nemen (zie ook deel B: Groenstructuurplan).

Bomen op strategische plekken

In de wijk Treslong gebeurt het al. Enkele bomen zijn daar op heel strategische plekken geplant. Bij een entree van een wijk, op een kruispunt van wegen of op een plein waar voldoende ruimte is. In de toekomst blijft de gemeente dit doen en gaat zij dit zelfs op meer plekken toepassen. Veel bomen in woonstraten worden na dertig tot veertig jaar vervangen. Maar met een goede groeiplaats kunnen de bomen op de strategische plekken er over tachtig jaar nog staan (zie ook Groenstructuurplan en hoofdstuk 3 van dit beleid). Speciale aandacht gaat daarbij uit naar de oudste wijken van Hillegom.

Natuurlijke oevers ontwikkelen

Ook in de komende tien jaar blijft de gemeente harde oevers omvormen naar natuurlijke oevers, waarbij deze worden ingeplant met bloemrijke soorten. Dit gebeurt op plekken waar dit technisch en financieel haalbaar en aantrekkelijk is. Daarvoor vindt ook een toets aan het Kunstwerkenbeleidsplan plaats. De parken zijn hiervoor geschikte locaties, omdat de meerwaarde van zo'n omvorming voor zowel mens als natuur positief is. Ook de lijnvormige structuren kunnen goede potenties bieden. Waar de wens bestaat om langs die structuren natuurlijke oevers te ontwikkelen, is dat aangeduid op de maatregelkaart (zie bijlagen groenstructuurplan).

Foto 6. Aanleg natuurlijke oevers (Park Elsbroek)

Groennorm

De groennorm van 50 tot 75 m² openbaar groen en 0,9 boom per woning blijft in stand. Regionaal is een heel bewuste keuze gemaakt voor deze norm. Met de grote druk op de ruimte lijkt het doorgaans niet haalbaar om de landelijke norm van 75 m² groen per woning te halen. Daarom is de marge van 50 tot 75 m² aangehouden. Deze minimumhoeveelheid is nodig om voldoende groen van formaat aan te kunnen leggen dat gebruikt kan worden voor diverse doeleinden (zie ook hoofdstuk 3). Omdat het merendeel van de wijken op dit moment niet aan de norm kan voldoen, zijn het behoud van het bestaande areaal en, waar mogelijk, uitbreiding van het areaal de komende jaren een speerpunt.

Onderhoud

Het onderhoud van het groen blijft vallen onder de dienstverleningsovereenkomst (DVO) met Meerlanden. Gemeente en Meerlanden blijven monitoren of de kwaliteit van het onderhoud aansluit bij de afspraken in de DVO (zie ook hoofdstuk 5).

3

Ontwikkeling nieuw groen

Hillegom wil groen goed inbedden in haar ruimtelijke ordening. Dat betekent dat het onderwerp 'groen' vanaf het allereerste begin bij een ruimtelijke ontwikkeling in beeld moet zijn. Dit hoofdstuk laat zien hoe Hillegom dat regelt.

3.1 Planproces

Nieuwe wijken - Duurzame stedenbouw

Elke ruimtelijke ontwikkeling wordt aangegrepen als kans om de groene kwaliteit te verhogen. Als gemeente Hillegom nieuwe wijken ontwikkelt, werkt zij volgens het Regionaal Beleidskader Duurzame Stedenbouw (RBDS). Per processtap beschrijft het beleidskader de beoogde resultaten met het accent op duurzaamheid. Op basis van het RBDS kunnen voor elke ruimtelijke opdracht vanaf tien woningen en/of 1 hectare duurzame prestaties met de ontwikkelaar en andere partijen worden afgesproken. Ook groen hoort hier bij.

Ambitietabel duurzame stedenbouw

Een belangrijk instrument bij het ontwikkelen van duurzame wijken is de Ambitietabel duurzame stedenbouw. Deze tabel wordt gebruikt tijdens de initiatieffase voor het bepalen van de relevante duurzaamheidsthema's en -aspecten. Deze worden in de tabel aangevinkt en gaan deel uitmaken van de anterieure grondexploitatieovereenkomst. Het programma van eisen moet klaar zijn voordat het ontwerpbestemmingsplan ter visie gaat. Het format van de ambitietabel is bijgevoegd in bijlage 1. Ten aanzien van groen zijn de volgende (deel-)aspecten relevant:

• People	-	Leefbaarheid	-	Groen in de wijk
• People	-	Culturele waarde	-	Waardevolle elementen en structuren
• Planet	-	Ruimtegebruik	-	Herstructurering en Uitbreiding
• Planet	-	Natuur/ecologie	-	Waardevolle elementen en Natuur

Hoe het groenbeleid doorwerkt in de tabel, wordt in de paragrafen 3.1.1 t/m 3.1.3 uitgelegd. Het is belangrijk dat een groene vakambtenaar bij deze projectstappen wordt betrokken.

Foto 7. Hillegom ontwikkelt (n.b. foto is bewerkt. Is niet genomen bij 't Zand, maar aan de Leidsestraat)

Kleine projecten

Maar ook bij kleinere projecten, reconstructies en renovaties heeft de gemeente de ambitie om zorgvuldig om te gaan met haar groen. Daarom doorloopt zij bij elk project minimaal de volgende projectstappen om groene kwaliteit te waarborgen. De groenbeleidsmedewerker bewaakt dat deze stappen worden doorlopen en dat afspraken worden verwerkt in ontwerp en bestek/werkbeschrijving.

3.1.1 Inventarisatie te behouden elementen en waarden

Groen, bomen en landschapselementen kunnen van grote waarde zijn. Bijvoorbeeld doordat ze door hun leeftijd een hoge waarde zijn gaan vertegenwoordigen die nieuw aan te planten groen voorlopig nog niet kan evenaren. Maar ze kunnen ook waarden vertegenwoordigen omdat ze bijdragen aan de identiteit van het gebied of het historisch besef bij mensen. In sommige gevallen is het kapitaalvernietiging om waardevol bestaand groen weg te halen en opnieuw te beginnen met jong groen. Daarom begint elk project met het inventariseren op aanwezigheid van waardevolle elementen. Tabel 1 geeft een uitsnede weer uit de Ambitietabel duurzame stedenbouw.

Tabel 1. Uitsnede ambitietabel - onderdeel culturele waarde

Duurzaamheids-thema	Deelaspect	Basisambitie	Extra ambitie
culturele waarde	waardevolle elementen	<ul style="list-style-type: none"> • waardevolle elementen die niet beschermd zijn inventariseren en documenteren, dan een waarde toekennen • minimaal één model ontwikkelen waarbij het element ruimtelijk functioneel kan worden ingepast 	<ul style="list-style-type: none"> • alle waardevolle elementen worden in het nieuwe ruimtelijke concept geïntegreerd en versterkt
	historische structuren	<ul style="list-style-type: none"> • historische structuren die niet beschermd zijn inventariseren en documenteren • minimaal één model ontwikkelen waarbij de oude structuren nog herkenbaar zijn 	<ul style="list-style-type: none"> • historische structuren zijn als ruimtelijke drager uitgangspunt van het stedenbouwkundige plan.

Groen

In een nieuw plangebied wordt het bestaande groen gedetailleerd in beeld gebracht met exact ingemeten standplaats, groentypen, soort en kwaliteit. Daarbij wordt ook geïnventariseerd of in het gebied groen aanwezig is dat beschermd is door bijvoorbeeld Boswet, verordening of bestemmingsplan (zie hoofdstuk 4). Op basis van deze inventarisatie op kwaliteit, wordt beoordeeld of dit groen wordt

1. ingepast in het nieuwe plan;
2. verplant naar een andere locatie;
3. verwijderd.

Bij die inventarisatie worden direct alle gegevens opgenomen die nodig zijn voor een eventuele aanvraag voor een omgevingsvergunning. Niet alleen voor verwijderen, maar ook voor verplanten en rigoureuus snoeien is een vergunning vereist, als sprake is van een boom die is opgenomen op de lijst Beschermden bomen.

Ad 1. Inpassen

Als sprake is van een goede kwaliteit, heeft inpassen van groen de voorkeur, omdat dan direct volwassen groen aanwezig is in het nieuw te ontwikkelen gebied. Nieuw groen doet er jaren over om tot het zelfde kwaliteitsniveau te komen. Inpassen moet wel technisch haalbaar zijn. Indien nodig worden de effecten van de voorgenomen plannen op het groen in beeld gebracht om er zeker van te zijn dat het groen na de reconstructie nog steeds goede kansen heeft.

Ad 2: Verplanten

Verplanten wordt altijd overwogen, omdat het behouden van volwassen groen wenselijk is. Zeker bij bomen geldt dat Hillegom zuinig moet zijn op de bomen, omdat er maar zo weinig oude waardevolle bomen zijn. Groen wordt alleen verplant als onderzoek naar de verplantbaarheid uitwijst dat de kans op succes heel groot is. De waarde van het groen moet de relatief hoge verplantkosten rechtvaardigen.

Ad 3: Verwijderen

Verwijderen gebeurt pas als de opties 1 en 2 niet mogelijk of niet reëel zijn. Om dat te bepalen, kan een extern adviseur worden ingeschakeld, of de groendeskundige van de gemeente zelf.

Flora en fauna

Aanwezige flora en fauna in het gebied kunnen ook waardevol zijn. Daarnaast verplicht de Flora- en faunawet ertoe om voorafgaand aan een ruimtelijke ontwikkeling de mogelijke effecten op beschermde flora en fauna in beeld te brengen. Dat geldt ook al bij het weghalen van één groenvak of één boom! Indien beschermde flora of fauna aanwezig is, moet het plan hierop mogelijk worden aangepast of er is een ontheffing vereist in het kader van de flora- en faunawet.

Onderzoeken natuur

Als tijdens de uitvoering blijkt dat beschermde flora of fauna wordt verstoord of vernietigd, kan de initiatiefnemer een economisch delict ten laste worden gelegd. Als tijdig een ontheffing wordt aangevraagd, hoeft een planproces niet onnodig te

worden vertraagd. Daarom begint elke ruimtelijke ontwikkeling met een flora en fauna quickscan. Als hieruit blijkt dat de kans bestaat op de aanwezigheid van beschermde soorten, volgt nader onderzoek. Op basis van die resultaten wordt het plan aangepast of ontheffing aangevraagd, indien de nog vast te stellen gedragscode van Hillegom niet toereikend is.

Ecologische hoofdstructuur

Tot slot kan een ontwikkellocatie onderdeel uitmaken van de ecologische hoofdstructuur. In dat geval mag de ontwikkeling de natuurwaarden in het gebied niet aantasten maar moet de ontwikkeling juist leiden tot verhoging van de natuurwaarden. Tabel 2 geeft een uitsnede van de ambitietabel, voor het thema natuur/ecologie.

Tabel 2. Uitsnede ambitietabel - onderdeel natuur/ecologie

Duurzaamheids-thema	Deelaspect	Basisambitie	Extra ambitie
natuur / ecologie	waardevolle elementen	<ul style="list-style-type: none"> • inventariseren en documenteren • toepassen Gedragscode • minimaal één model ontwikkelen waarbij de ecologisch waardevolle elementen behouden worden 	<ul style="list-style-type: none"> • ecologisch waardevolle elementen herkenbaar in ruimtelijk concept integreren
	natuur	<ul style="list-style-type: none"> • ecologische (hoofd)structuur wordt onderdeel van het ruimtelijke concept 	<ul style="list-style-type: none"> • toevoegen van natuur en aanvulling van de ecologische (hoofd)structuur • nestelgelegenheid voor mus, zwaluw e.d.

3.1.2 Bepalen kwantiteit bij inbreidingen en reconstructies

Hillegom heeft de ambitie om 50 tot 75 m² openbaar groen per woning te hebben, evenals 0,9 boom per woning. Bij elke ontwikkeling wordt deze norm gebruikt om het gewenste areaal groen te bepalen.

Tabel 3. Uitsnede ambitietabel - Leefbaarheid / groen in de wijk

Duurzaamheids-thema	Deelaspect	Basisambitie	Extra ambitie
Leefbaarheid	groen in de wijk	<ul style="list-style-type: none"> • boomnorm 0,9 boom / woning of 300 m² bedrijfsterrein • groennorm 15 - 25% projectgebied of 50 - 75 m² / woning • differentiatie van groengebieden bij nieuwbouw 	<ul style="list-style-type: none"> • toevoegen van hoogwaardig (gebruiks)groen in de bestaande wijk • netwerk van groene elementen (nieuwbouw) • boomnorm van 0,9 boom/inwoner of werknemer

Relatie boomnorm - oppervlakenorm

In principe gelden bij ruimtelijke ontwikkelingen zowel de groennorm als de boomnorm. Als voor één van de twee moet worden gekozen, is de groennorm het belangrijkste, want:

- het hebben van voldoende oppervlakte groen maakt het mogelijk om daarin ook bomen aan te planten. En omdat die bomen dan groeien in open grond, hebben deze de kans om probleemloos uit te groeien tot gezonde, volwassen exemplaren;
- het hebben van veel bomen zegt niks over de kwaliteit daarvan. Bomen worden alleen aangeplant als dat kan in goede omstandigheden, zoals uiteengezet in hoofdstuk 3.2.

Wordt de oppervlakenorm niet gehaald? Dan is het extra belangrijk om in te steken op het behalen van de boomnorm. Als er in een wijk nauwelijks ruimte is voor openbaar groen in vakken, dan kunnen bomen zorgen voor verzachting van het stenige karakter.

Ruimtelijke ontwikkelingen

Elke ruimtelijke ontwikkeling moet ertoe leiden dat de wijk steeds meer aan de groennorm gaat voldoen. Dit binnen de grenzen van redelijkheid. Een initiatiefnemer van een kleine ruimtelijke ontwikkeling, hoeft niet met dat ene plannetje de groennorm van de hele wijk in één keer op niveau te brengen. Bij het inschalen van wijken is het aantal vierkante meters per woning doorslaggevend. Dit resulteert in de volgende indeling:

Afbeelding 1. Woonwijken in relatie tot groennorm

Groene wijken (meer dan 75 m² groen per woning) - areaal blijft minimaal gelijk

Dit betreft de Zanderij en het Vosselaankwartier. Hoewel de Zanderij een luxe wijk lijkt door de grote hoeveelheid groen, moet in ogenschouw worden genomen dat een groot deel van het groen aankledings- en afschermingsgroen rond de sportvelden betreft. Door de omvang biedt het mogelijkheden voor flora en fauna. Voor de buurtbewoners heeft het slechts heel beperkt gebruiks- en belevingswaarde. Daarom moet het groenareaal in deze wijk minimaal gelijk blijven. Doen zich ruimtelijke ontwikkelingen voor in deze wijk? Dan moet worden gezocht naar mogelijkheden om bruikbaar groen in

te brengen dat voor elke buurtbewoner goed bereikbaar is. Voor de bewoners van de Stationsweg is het enige park in deze wijk, het Wilhelminapark, namelijk moeilijk bereikbaar.

Het Vosselaankwartier is door het Vossepark voorzien van voldoende, bruikbaar groen. Dit niveau moet minimaal gehandhaafd blijven. Ontwikkelingen in de wijk mogen de gemiddelde hoeveelheid groen per woning niet doen afnemen.

Basiswijken (50 tot 75 m² groen per woning) - areaal blijft minimaal gelijk

Alleen de wijk Meer en Dorp voldoet aan deze norm. Het zijn de brede bermen en oevers aan de Weerlaan en de Ringvaart die het gemiddelde per woning sterk omhoog halen. Bij ruimtelijke ontwikkelingen moet het groenareaal minimaal gelijk blijven. De kwaliteit van het groen moet omhoog, omdat de grote oppervlakten gras en oevers nauwelijks gebruikswaarde bieden voor de omwonenden. Dat kan worden verbeterd door bijvoorbeeld de bermen van de Ringvaart toegankelijker te maken.

Grijze wijken (minder dan 50 m² groen per woning) - relatieve stijging van areaal is vereist

Dit zijn de wijken:

- Brouwerlaankwartier
- Patrimonium
- Weerestein
- Centrum
- Treslong
- Elsbroek

Elke ruimtelijke ontwikkeling moet leiden tot toename van het groenareaal. Dit kan onder andere betekenen dat:

- percelen kleiner worden om meer openbare ruimte over te kunnen houden;
- enkele percelen bewust niet worden uitgegeven om ze in te kunnen richten als openbaar groen (voorwaarde hierbij is een hoogwaardige inrichting, zodat geen 'restgroenimago' ontstaat);
- straatprofielen een andere inrichting krijgen (waarbij trottoirs plaats maken voor groenstroken).

Als de kansen zich voordoen, is het wenselijk om bij de wijken Patrimonium, Brouwerlaankwartier en Weerestein het groenareaal fors uit te breiden en nieuw groen te concentreren in de vorm van parken of groenzones. Deze wijken scoren namelijk slecht op de oppervlakenorm én hebben geen enkel park binnen de wijk.

Alternatieven

Het aanbrengen van gevelgroen, dakbegroening en bloembakken zijn acceptabele alternatieven als de ruimte ontbreekt voor regulier openbaar groen. Hun bijdrage aan de gebruikswaarde is echter beperkt en ze tellen alleen mee voor de groennorm als ze in een openbare ruimte voorkomen.

3.1.3 Bepalen kwantiteit bij uitbreidingen

Bij uitbreidingen wordt gestreefd naar de bovengrens van de groennorm, namelijk 75 m² groen per woning. Dit is nodig om het gemiddelde over alle wijken te verhogen en uiteindelijk binnen de marge van 50 tot 75 m² groen per woning uit te komen. Alleen zo kan de gemeente haar normdoelstelling waarmaken en haar groene imago hoog houden.

3.1.4 Bepalen locatie en kwaliteit groen

Bij het bepalen van de plek van het nieuwe groen en de kwaliteit daarvan gelden de volgende stelregels:

Stap 1: Groenstructuur uitbouwen

Versterken

Bij elke ruimtelijke ontwikkeling moet worden bekeken of er mogelijkheden zijn om de groenstructuur zoals vastgelegd op de groenstructuurkaart, verder uit te bouwen of te versterken. Dat betekent dat, waar mogelijk, de bestaande structuren worden uitgebreid (vergroting oppervlakte groen of meer bomen) of dat kwaliteitsimpulsen worden gegeven (bijvoorbeeld maatregelen ter verfraaiing, verhoging van de gebruikswaarde of maatregelen die de kwaliteit van het groen verhogen). Dat is belangrijk omdat deze lijnen en vlakken voor een belangrijk deel het beeld van de gemeente bepalen en daarmee het 'groene gevoel' dat burgers en bezoekers hebben bij Hillegom.

Verbinden

Waar mogelijk worden bestaande structuren met elkaar verbonden. De structuurkaart geeft al enige richting aan de plekken waar toekomstige verbindingen gewenst zijn. Het is vooral belangrijk dat de parken en groenblauwe linten door middel van structuurlijnen met elkaar worden verbonden. Dit draagt bij aan de netwerkfunctie van het groen voor flora en fauna maar ook aan het recreatieve netwerk door de gemeente. Die verbindingen zijn niet alleen praktische van aard (wandelpaden en bruggetjes), maar ook ruimtelijk-esthetisch. Een wandelaar die van park naar park wandelt, moet zo veel mogelijk vitaal en aantrekkelijk groen langs zijn route aantreffen.

Compenseren

Ruimtelijke ontwikkelingen mogen er niet toe leiden dat de groenstructuur in kwaliteit of omvang afneemt. Leidt de ruimtelijke ontwikkeling desondanks tot aantasting van de structuur? Dan dient er compensatie plaats te vinden. Bomen worden in aantallen gecompenseerd en groenvakken in m², waarbij zo veel mogelijk een vergelijkbare kwaliteit moet worden teruggebracht. Zijn aantallen of kwaliteit praktisch niet te realiseren? Dan kan worden gecompenseerd door op een andere plek binnen de structuur een kwaliteitsverbeterende maatregel uit te voeren. Bijvoorbeeld door extra verfraaiing aan te brengen of bomen in extra grote maten aan te planten.

Stap 2: Parken of groene zones inbrengen

Hillegom wil dat al haar burgers de beschikking hebben over voldoende groen in hun woonomgeving dat uitnodigt tot buitenzijn en recreëren. Ook in het speelruimtebeleid spreekt de gemeente deze wens uit. Bij grootschalige herontwikkeling en nieuwe ontwikkeling wordt daarom bekeken of het mogelijk is om groene zones aan te leggen: groene gebieden die door hun omvang en inrichting recreatieve waarden vertegenwoordigen. Deze parkachtige gebieden moeten minimaal de gelegenheid geven om er doorheen te wandelen, kinderen te laten spelen en enkele rustplekken in aan te leggen.

Spreiding

De gemeente streeft naar een evenwichtige spreiding van haar parken (1 tot 4 hectare) en groene zones (minder dan 1 hectare) binnen de bebouwde kom. Elke inwoner van een wijk moet een park of groene zone kunnen bereiken zonder daarbij wijkontsluitingswegen of grote waterlopen over te moeten steken. De wijken Brouwerlaankwartier en Weerestein kunnen daar nu niet aan voldoen. Ook een deel van de wijk Meer en Dorp (ten westen van de Willem de Zwijgerlaan) voldoet niet aan deze norm. Ruimtelijke ontwikkelingen worden aangegrepen om in deze wijken toch parken en groene zones in te kunnen brengen.

Beeld en functievervulling parken

De voorkeur gaat daarbij uit naar parken, omdat die meeste waarden vertegenwoordigen voor natuur en recreant. De parken moeten een buurtparkfunctie vervullen. Daarbij horen de volgende kenmerken (bron: 'Groen goed - Handreiking kwaliteit openbaar groen' (2010)):

- oppervlakte tussen 1 en 4 hectare;
- centraal gelegen in een woonbuurt, een sociaal ontmoetingspunt voor omwonenden (goede sociale controle);
- compacte vorm heeft de voorkeur en een eigen specifieke identiteit;
- optimaal bereikbaar, 400 meter is de maximale loopafstand;
- optimaal toegankelijk overdag;
- alleen voetgangers;
- veelal korte verblijfsduur van bewoners van aangrenzende buurten;
- veel zit- en eenvoudige speelgelegenheden;
- kijkgroen met gevarieerde beplanting;
- gemiddelde intensiteit van onderhoud.

Beeld en functievervulling groene zones

Als de ruimte onvoldoende is om parken te realiseren, stapt de gemeente over op groene zones. Die moeten qua omvang en inrichting minimaal aan de eisen van een plantsoen voldoen. Daarbij horen de volgende kenmerken (bron: 'Groen goed - Handreiking kwaliteit openbaar groen' (2010)):

- oppervlakte kleiner dan 1 hectare;
- goed bereikbaar en zichtbaar;

- beplanting heeft grotendeels een kijkgroen karakter, soms als gebruiksgroen met specifieke functies (bijvoorbeeld trapveld, speelterrein);
- maakt geheel deel uit van de aangrenzende openbare ruimte, waterpartijen en bebouwing;
- gebruik: in hoofdzaak wandelen en zitten en eventueel ongeorganiseerde sport;
- beperkte speelgelegenheid;
- intensief onderhoud.

Omvang parken en groene zones

Het is niet eenduidig aan te geven hoe groot een park of groene zone moet zijn om bruikbaar te zijn en de wijk een groen karakter te geven. Bij ontwikkelingen van parken of groene zones binnen een wijk wordt gestreefd naar 40 tot 50 m² parkoppervlakte per woning binnen de wijk. Deze norm is gebaseerd op de analyse van de Hillegomse situatie. De wijk Elsbroek wordt door velen gewaardeerd en getypeerd als een groene wijk. Hierin komt 32 m² parkgroen per woning voor. Desondanks kan ook Elsbroek niet voldoen aan de groennorm van 50 tot 75 m² per woning. Daarom is een hogere norm vereist.

Stap 3: Mogelijkheden voor toekomstige waardevolle bomen creëren

Bij elke ruimtelijke ontwikkeling moet aandacht zijn voor de toekomstige waardevolle bomen. Het streven is om bij elke ruimtelijke ontwikkeling vanaf tien woningen of 1 hectare minimaal één locatie aan te wijzen en in te richten met het doel hier een potentieel waardevolle boom te creëren. Om zo oud, groot of bijzonder te kunnen worden dat een plaatsing op de waardevolle bomenlijst op termijn gerechtvaardigd is, moet die boom boven- en ondergronds voldoende ruimte krijgen om volledig uit te groeien. Concreet betekent dat

- een afstand tot woningen en obstakels van minimaal 8 meter;
- een doorwortelbaar volume van minimaal 60 m³ (daarom zo veel mogelijk in open grond).

Stap 4: Beeld- en gebruikskwaliteit nieuw groen

Differentiatie van groengebieden bij nieuwbouw is één van de basisambities. Het toevoegen van hoogwaardig (gebruiks-)groen is een extra ambitie. Differentiëren in groen zorgt ervoor dat elke straat, elk blok of elke buurt een eigen identiteit heeft. Om dat te bereiken, verwacht de gemeente dat bij elke ruimtelijke ontwikkeling een deskundige partij wordt ingezet om de openbare ruimte en het groen daarin te ontwerpen. Dit kan, afhankelijk van het schaal- en ambitieniveau, een hovenier, (groen)ontwerper of landschapsarchitect zijn. De gemeente accordeert het ontwerp omdat zij het terrein doorgaans in beheer krijgt na oplevering. Voor accordering toetst zij aan de eisen in dit groenbeleidsplan en beoordeelt zij of het voorgestelde ontwerp met reguliere beheerkosten onderhouden kan worden.

Bedrijventerreinen

Ook bij de ontwikkeling van bedrijventerreinen streeft de gemeente naar een passende beeldkwaliteit. Daarvoor ontwikkelt zij gebiedsprofielen. Dat kan bijvoorbeeld betekenen dat een bedrijf of bedrijvencollectief landschappelijke inpassing moet realiseren in overleg met de gemeente. Als de gemeente zelf terreinen (her-)ontwikkelt, zorgt zij voor een beeldkwaliteitsplan dat tegelijk met het bestemmingsplan wordt opgesteld.

3.1.5 Begeleiding uitvoering

Bij groen is het moment van aanleg cruciaal. Fouten die op dat moment worden gemaakt, kunnen nog decennialang problemen opleveren. Denk aan bodems die verslempd raken door bouwverkeer of aan plantmateriaal van een slechte kwaliteit. Daarom controleren gemeente en Meerlanden goed op de levering van materialen. Bij grote aantallen heesters of bomen zoeken zij het plantmateriaal zelf uit op de kwekerij. Tot slot zetten gemeente en Meerlanden bij elk aanlegproject een vakkundige toezichthouder in.

3.2 Basiseisen groene inrichting

De gemeente wil dat groen het kwaliteitsniveau kan bereiken dat zij in het begin van het planproces voor ogen heeft. Helaas leert de praktijk dat bijvoorbeeld bomen al jaren stilstaan in hun groei, terwijl ze op de verkooptekening zorgden voor een lommerrijke laan. Om dergelijke problemen in de toekomst te voorkomen, werkt de gemeente met minimumeisen. Dit zijn basiseisen die gemeente, externe ontwerpers en adviseurs gebruiken in de ontwerpfase.

3.2.1 Natuurlijke omstandigheden

Als de groeiplaatsen van groen de natuurlijke omstandigheden heel goed benaderen, groeit de beplanting beter en levert deze weinig problemen op. Daarom probeert de gemeente bij aanplant van groen zo veel mogelijk aansluiting te vinden bij die natuurlijke omstandigheden.

Open grond

Groen komt het beste tot zijn recht in omstandigheden die de natuurlijke situatie het meest benaderen. Dat betekent in open grond met een minimale beïnvloeding of aantasting door niet natuurlijke factoren. Daarom wordt gestreefd naar groen in zo groot mogelijke eenheden open grond. Waar dat mogelijk is, wordt groen geclusterd tot grote eenheden. Eén groot bruikbaar groenvak heeft de voorkeur boven veel kleine vakjes.

Beperken van strooizoutinvloed

Inspoelen van strooizout vormt een serieuze bedreiging voor de conditie van het groen. Op plekken waar wordt gestrooid, moet een zo groot mogelijke afstand van de bestrooide oppervlakten tot het groen bestaan. Als dat niet mogelijk is, wordt het groenvak verhoogd (dus opgesloten door een trottoirband) om inspoeling te beperken.

Foto 8. Een verhoogde band voorkomt strooizoutinspoeling (Schellinkhout).
N.b.: een grotere boomspegel is beter; zie maatvoeringseisen in bijlagen.

Zo min mogelijk bomen in verharding

Bomen worden in principe in open grond geplant (gras of beplanting). Alleen als geen open grond beschikbaar is, wordt in verharding geplant. Het planten in verharding is immers relatief duur in aanleg. Daarnaast zijn deze bomen ook in het onderhoud relatief duur, omdat ze problemen kunnen opleveren met bijvoorbeeld verhardingsopdruk. Bomenrijen of -groepen krijgen aaneengesloten ondergrondse groeiplaatsen. Zo ontstaan grotere en dus stabielere eenheden. Ook kunnen bomen zo gebruikmaken van elkaars groeiruimte.

Spreiding van sortiment

Gevarieerd sortiment zorgt voor diversiteit in het beeld, maar het biedt ook leefruimte aan gevarieerde flora en fauna. Daarnaast is spreiding in sortiment ook risicospreiding. De gemeente wil voorkomen dat de uitbraak van een plantenziekte grote delen van het groenbestand doet afsterven.

3.2.2 Passend binnen ruimte

Goed ontworpen groen past binnen de beschikbare ruimte, zonder dat ingrepen zoals snoei (met uitzondering van de normale onderhoudsmaatregelen) nodig zijn. Bomen mogen dus niet op korte afstand van gevels staan en struiken mogen niet 'overkoken'. Concreet levert dat de maatvoeringseisen op die in bijlage 1 zijn opgenomen. Zodra de Leidraad Inrichting Openbare Ruimte (LIOR) is opgesteld, worden deze eisen hierin integraal opgenomen.

Als desondanks een groentype toch gewenst is binnen het ontwerp, worden de volgende opties overwogen:

1. ontwerp aanpassen op maatvoering voor gewenst groentype;
2. overwegen of structureel extra kosten voor bijvoorbeeld (vorm-)snoei acceptabel zijn;
3. ander groentype kiezen of groen weglaten.

3.2.3 Toe te passen sortiment

Uit de resultaten van het burgerpanel is de behoefte aan groen met meer belevingswaarde en meer ecologische waarde gebleken. De gemeente ziet het als een maatschappelijke plicht om bij te dragen aan een goed ecologisch klimaat. Burgers hebben aangegeven dat een hogere natuurwaarde overal in het dorp terug moet komen, door het sortiment hierop af te stemmen. Onderhoudstechnisch bestaat de behoefte aan soorten die een goed gesloten beplanting vormen die doorloop en onkruidvorming tegengaat. In de bijlagen zijn daarom inspiratielijsten opgenomen met soorten die, gelet op de omstandigheden, naar verwachting goed zullen groeien in Hillegom en ook een meerwaarde betekenen voor mens en natuur. Deze lijsten zijn niet uitputtend, maar bedoeld als inspiratie voor ontwerpers.

Foto 9. Voorbeeld gevarieerd groen: meerdere vormen, kleuren en texturen (Boskoop)

Ecologische waarde

Het is niet de bedoeling overal de omstandigheden voor flora en fauna te optimaliseren. Sterker nog; beeldkwaliteit en gebruikswaarde gaan in de bebouwde kom altijd voor. Echter: bij ontwerp en detaillering wordt bewust gezocht naar een meerwaarde voor de natuur. Bloemrijke of doornachtige heesters hebben meer natuurwaarde dan een kortgemaaid grasveldje. Nieuwe wijken mogen niet alleen bestaan uit gras en verharding. Ze moeten altijd enige variatie in groentypen bieden.

3.3 Consequenties basiseisen

Bovengenoemde basiseisen hebben een hogere groenkwaliteit tot gevolg. Groen dat in de juiste omstandigheden wordt geplant, heeft lagere onderhoudskosten en geeft minder overlast. Om tot die kwaliteit te komen, is wel op voorhand een investering nodig in de vorm van middelen en ruimte.

Aantallen en groentypen

De kans is groot dat met het werken volgens de basiseisen minder groen kan worden toegepast dan nu het geval is. Niet overal bestaat immers de ruimte om een boom op een afstand van 3 meter van een gevel te planten. En dan hebben we het nog maar over de bomen van de kleinste orde! Dat dwingt tot creatief denken. Vaak zijn andere groentypen wel mogelijk. Gevelgroen en vakken met vaste planten of bodembedekkers hebben beduidend minder ruimte nodig. En met een zorgvuldige sortimentskeuze kan dit een groeiseizoen vol fleur en kleur opleveren.

Kosten

Dergelijke veranderingen in maatvoeringseisen en groentypen geven verschuivingen in kosten:

Bomen

Bomen zullen bij aanleg duurder zijn, omdat er ondergronds meer groeiruimte voor moet worden ingericht. In onderhoud zijn diezelfde bomen goedkoper. Een boom in een goede groeiplaats is vitaler en geeft minder gezondheids- en veiligheidsproblemen dan een boom in een slechte groeiplaats.

Heesters

Het toepassen van ander sortiment hoeft niet veel duurder te zijn in aanleg. Met het kiezen van het juiste sortiment op de juiste plek en met de juiste plantafstanden is het onderhoud goedkoper dan de huidige vakken die heel duur zijn door het frequente scheren in blokvorm. Het vergt echter wel investeringen om de huidige monotone onderhoudsintensieve vakken om te vormen naar gevarieerde, onderhoudsintensievere vakken (zie daarvoor hoofdstuk 5).

Vaste planten

De gemeente kiest bewust voor vaste planten die onderhoudsintensief zijn. Daardoor zijn ze, afgezien van de eenmalige kosten voor omvorming, niet significant duurder dan de huidige heestervakken. Het onderhoud van vaste planten is in de eerste twee jaar na aanleg het hoogst (net als bij heesters), maar neemt daarna flink af. Over tien jaar beschouwd kosten vaste planten minder aan onderhoud dan heesters. Een gazon aanleggen en onderhouden is uiteindelijk de duurste optie, vooral vanwege de hoge maaikosten. Als alle kosten over tien jaar worden meegeteld, is een goed aangelegd en extensief beheerd vak met vaste planten iets goedkoper dan heesters en aanzienlijk goedkoper dan gras (*bron Publicatie 425 van Praktijkonderzoek Plant&Omgeving*).

Foto 10. Voorbeeld onderhoudsintensief vak met vaste planten: Aster en Rudbeckia (Boskoop)

4 Bescherming groen

Er bestaan verschillende juridische instrumenten om groen te beschermen. De gemeente Hillegom wil de belangrijkste houtopstanden goed beschermen, maar geen onnodige of dubbele regelingen. In dit hoofdstuk staat hoe de gemeente de verschillende instrumenten inzet.

4.1 Boswet

Doelstelling

Deze wet heeft tot doel het totale areaal aan houtopstanden in Nederland gelijk te houden. Deze wet zegt niets over de kwaliteit van een houtopstand, maar wel over de kwantiteit. Het ministerie van Economische Zaken (EZ) vormt het bevoegd gezag. De uitvoering van de Boswet ligt bij de Provincie.

Hoofregel

De hoofregel is dat houtopstanden buiten de bebouwde kom, bestaande uit meer dan twintig bomen bij rijbeplanting of met een oppervlakte van meer dan tien are, pas mogen worden gekapt nadat het voornemen tot kap gemeld is bij het ministerie van EZ. Ook is het verplicht deze houtopstanden te herplanten. De provincie ziet daarop toe. De provincie kan kap weigeren. De praktijk leert dat dit niet vaak voorkomt.

Op deze hoofregel gelden enkele uitzonderingen. Voor houtopstanden op erven en in tuinen geldt deze meldings- en herplantplicht bijvoorbeeld niet. Ook geldt deze plicht niet voor houtopstanden van populieren of wilgen langs wegen of eenrijige beplanting van populieren en wilgen langs landbouwgronden. Tevens geldt de hoofregel niet voor kerstsparran jonger dan twaalf jaar, die staan op daarvoor bestemde terreinen. En deze hoofregel geldt ook niet voor kweekgoed, voor vruchtbomen en windschermen langs boomgaarden. Ook laat de Boswet dunning vrij en kap van linde, Italiaanse populier, paardenkastanje en treurwilg. Het vellen om uitvoer van een werk overeenkomstig het bestemmingsplan mogelijk te maken, is eveneens kapvrij.

Toepassingsgebied

De meld- en herplantplicht van de Boswet geldt alleen buiten de bebouwde kom. Elke gemeente bepaalt zelf deze grens. Concreet betekent dit dat gemeente en particulieren een voorgenomen kap buiten de bebouwde komgrens inzake de Boswet moeten melden, als het gaat om houtopstanden groter dan tien are of meer dan twintig stuks in een rij. Hierop ligt nagenoeg altijd een herplantplicht. Kleine landschapselementen, solitaire bomen en kleine boomgroepen vallen buiten de beschermende werking van meld- en herplantplicht van de Boswet.

4.2 Bestemmingsplan buitengebied

Doelstelling

Het bestemmingsplan heeft als doel ruimtelijke kwaliteit te beschermen en het gebruik van gronden te regelen. Het bestemmingsplan valt onder de verantwoordelijkheid van de gemeente. Landschapselementen zoals bollenhagen en erfbepantingen dragen in belangrijke mate bij aan de ruimtelijke kwaliteit van het buitengebied. Daarom wordt bij de herziening van het bestemmingsplan buitengebied bekeken of deze middels een regeling in het bestemmingsplan kunnen worden beschermd.

Regeling

Met de bestemmingsplanherziening wordt naar verwachting in 2014 begonnen. Op dat moment wordt een eventuele regeling in detail uitgewerkt.

Toepassingsgebied

Het Bestemmingsplan buitengebied is van toepassing op een groot deel van het gebied buiten de bebouwde kom. Het is niet van toepassing op De Polders.

4.3 Erfgoedverordening

Doelstelling

De erfgoedverordening gemeente Hillegom 2010 heeft tot doel monumenten en terreinen te beschermen die van belang zijn wegens hun schoonheid, betekenis voor de wetenschap of cultuurhistorische waarde.

Regeling

In het kader van bescherming van groen zijn met name de beschermde gemeentelijke dorpsgezichten van belang. In de erfgoedverordening is daarvoor een vergunningstelsel opgenomen. De erfgoedverordening stelt elke wijziging in de openbare ruimte vergunningplichtig. Het betreft zaken zoals straten, wegen, pleinen, wateren, erfscheidingen en bomen. De erfgoedverordening heeft daarmee een grotere werkingssfeer dan bijvoorbeeld de Algemene plaatselijke verordening (Apv).

Toepassingsgebied

De erfgoedverordening is van toepassing op het hele grondgebied van de gemeente. Het Kerkplein en omgeving en het gebied Sixlaan-Mariastraat zijn aangewezen als beschermde gemeentelijke dorpsgezichten.

Foto 11. Centrum is beschermd dorpsgezicht (Kerkplein/Molenstraat)

4.4 Algemene plaatselijke verordening (Apv)

Met de Apv beschermt de gemeente Hillegom de houtopstanden die zij beschermingswaardig acht. Dit groenbeleid noodzaakt ertoe om de Apv aan te passen. Daarbij is de balans gezocht tussen:

- enerzijds de gemeentelijke verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor een fraaie, gezonde leefomgeving (met bomen);
- en anderzijds de wens om gemeente en burgers niet onnodig te belasten met regelgeving.

Daarom kunnen houtopstanden in beginsel zonder omgevingsvergunning voor het vellen (ogv) worden gerooid. Alleen houtopstanden die de gemeente Hillegom erg belangrijk vindt, zijn beschermd door middel van een kapverbod.

4.4.1 Wijzigingen in nieuwe Apv

Bij de herziening van de Apv moeten enkele zaken anders worden geregeld dan voorheen. Bomen op de waardevolle bomenlijst worden beschermd door middel van een ontheffingsstelsel in plaats van een vergunningstelsel.

Omgevingsvergunning voor vellen; twee toestemmingsstelsels

De omgevingsvergunning voor het vellen of doen vellen van houtopstanden komt voort uit artikel 2.2 lid 1 onder g Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (WABO). De gemeente kan hierbij werken met twee toestemmingsstelsels, namelijk het vergunningstelsel en het ontheffingsstelsel. De burger die een omgevingsvergunning voor vellen aanvraagt, merkt daarvan niets bij het indienen van zijn aanvraag. Het is wel bepalend voor de wijze waarop de gemeente de aanvraag beoordeelt. Zie verder ook paragraaf 4.4.1.

Kapverbod

Samenvattend geldt in de gemeente Hillegom alleen een kapverbod krachtens de Apv voor:

- Waardevolle Bomen, opgenomen op de gemeentelijke Waardevolle Bomenlijst (WBL) en de Waardevolle Bomenkaart (WBK); kap mag alleen als een ontheffing is afgegeven;
- alle bomen in gebieden die zijn aangeduid als 'waardevol boomvlak' op de Waardevolle Bomenkaart (WBK) voor zover deze een minimale stamdiameter van 15 cm (gemeten op 1,3 m hoogte) hebben; kap mag alleen als een vergunning is afgegeven.

4.4.2 Vergunning- en ontheffingstelsel

Een kapverbod kan worden geregeld met een vergunning of een ontheffing. Binnen de houtopstanden onder het kapverbod bestaat wel verschil. De bomen die het meest belangrijk zijn, verdienen de zwaarste bescherming. Als de gemeente absoluut niet wil dat een houtopstand wordt gekapt, geldt een ontheffingstelsel. Dat gaat uit van het principe 'nee-tenzij'. Alleen in heel bijzondere gevallen wordt toestemming tot kap verleend. Een vergunningstelsel daarentegen gaat juist uit van het principe 'ja-mits'. Bomen onder het vergunningstelsel kunnen worden verwijderd, maar alleen na een zorgvuldige belangenafweging.

Waardevolle Bomen - ontheffing

Waardevolle Bomen worden beschermd omdat het de meest bijzondere groenelementen in de gemeente zijn. Deze bomen dragen sterk bij aan het groene karakter en de identiteit van de gemeente. Ze zijn voor de gemeente zo belangrijk, dat ze zwaar beschermd worden. Daarom geldt hierbij het ontheffingstelsel.

Deze ontheffingsplichtige bomen zijn opgenomen in de Waardevolle Bomenlijst (WBL). Hun locaties worden vastgelegd op de Waardevolle Bomenkaart (WBK) van de gemeente Hillegom. WBL en WBK corresponderen met elkaar door de unieke nummering van de Waardevolle Bomen. WBL en WBK worden periodiek geactualiseerd. Ondanks de goede bescherming kunnen Waardevolle Bomen wegvallen, bijvoorbeeld door natuurlijke uitval. Daarnaast kan het ook nodig zijn om nieuwe bomen op de Lijst te plaatsen, bijvoorbeeld wanneer een herdenkingsboom wordt aangeplant.

Waardevolle boomvlakken - vergunning

Binnen de gemeente komt één bijzonder boomrijk gebied voor dat in particulier eigendom is. Dit is het terrein van GGZ-Ingeest, oftewel De Geestgronden. Op die plek zijn niet de individuele bomen, maar is juist de compilatie van diverse bomen bepalend voor de kwaliteit. De begrenzing is aangeduid op de WBK. De gemeente vindt het belangrijk dat het groene totaalbeeld daar in stand wordt gehouden. Daarom geldt voor die gronden een vergunningstelsel.

Foto 12. Waardevolle Bomen (Hoftuin)

4.4.3 Werking ontheffingstelsel

Dit stelsel is alleen van toepassing op Waardevolle Bomen. Ontheffing van het kapverbod voor deze bomen wordt slechts zeer terughoudend verleend. Slechts als sprake is van een belang dat opweegt tegen het duurzaam behoud van de Waardevolle Boom, of als een boom niet langer veilig te handhaven is, kan ontheffing worden verleend. In beide gevallen geldt dat de alternatieven om de boom te sparen, moeten zijn onderzocht. Bij de afweging maakt de gemeente onderscheid tussen gemeentelijke en particuliere bomen.

Gemeentelijke bomen - zwaarwegend algemeen maatschappelijk belang

Voor gemeentelijke bomen kan een ontheffing worden verleend als een zwaarwegend algemeen maatschappelijk belang opweegt tegen de waarde van de boom. Onder zwaarwegende algemeen maatschappelijke belangen vallen projecten die aantoonbaar van belang zijn voor een wijk of gemeente. Dit zijn projecten met een duidelijke meerwaarde voor de ruimtelijke, economische of sociale structuur van de wijk of gemeente. Het bouwplan of de aanleg moet in ieder geval bijdragen aan fundamentele waarden (milieu, veiligheid, gezondheid) of een groot sociaal-economisch belang dienen. Het belang mag niet van tijdelijke aard zijn, maar moet voor een lange termijn gelden. Individuele belangen zijn in principe geen reden om ontheffing te verlenen.

Particuliere bomen - zwaarwegend belang

Voor particuliere bomen kan een ontheffing worden verleend als een zwaarwegend belang opweegt tegen de waarde van de boom. Onder zwaarwegende belangen vallen projecten of zaken die een algemeen maatschappelijk belang of een zwaarwegend individueel belang dienen. In beide gevallen geldt dat de maatregel een blijvend effect moet hebben en voor de lange termijn moet gelden. De maatregel moet een duidelijke meerwaarde hebben voor de ruimtelijk-fysieke situatie.

Veiligheid

Een ontheffing kan worden afgegeven als aantoonbaar sprake is van bedreiging van de (openbare) veiligheid. Uit een deskundigenrapport moeten de veiligheidstoestand van de Waardevolle boom blijken en of er alternatieven zijn om de boom te sparen.

ONTWERP

4.4.4 Werking vergunningstelsel

Dit is alleen van toepassing op bomen in het gebied De Geestgronden.

Beoordeling aanvraag

Bij elke behandeling van een kapaanvraag vindt een zorgvuldige afweging van belangen plaats. Daarbij weegt de gemeente het belang van de waarden van de houtopstand en het belang om deze te verwijderen tegen elkaar af. Als vergunning wordt geweigerd, blijkt uit de beoordeling duidelijk waarom de boom zo waardevol is dat dit een weigering legitimeert. Die waarden zijn in de Apv opgenomen als weigeringsgronden. Vergunning kan worden geweigerd als één of meer van onderstaande waarden heel hoog zijn:

- de natuurwaarde van een houtopstand;
- de landschappelijke waarde van de houtopstand;
- de waarde van de houtopstand voor stads- en dorpschoon;
- de beeldbepalende waarde van de houtopstand;
- de cultuurhistorische waarde van de houtopstand;
- de waarde voor de leefbaarheid van de houtopstand.

Natuurwaarde van een houtopstand

Vergunning kan worden geweigerd op basis van dit criterium als de boom of boomgroep in bijzonder hoge mate bijdraagt aan het voortbestaan van een plant, dier of populatie ter plaatse. Bijvoorbeeld voor:

- zeldzame of beschermde planten die op de boom groeien;
- een bijzondere biotoop / woongebied (een biotoop die onomkeerbare schade zou oplopen als de boom verdwijnt);
- nestel- of schuilgelegenheid voor zeldzame diersoorten.

Landschappelijke waarde van de houtopstand en waarde van de houtopstand voor stads- en dorpschoon

Het hele terrein van De Geestgronden is van waarde voor het landschap en het stads- en dorpschoon van de gemeente Hillegom, omdat dit het enige bosachtige terrein is in het dorp. Bij het beoordelen van een kapvergunningaanvraag wordt daarom meegewogen of het kappen van de boom of bomen het groene karakter van het terrein als geheel nadelig beïnvloedt.

Beeldbepalende waarde van de houtopstand

Een vergunning kan worden geweigerd op basis van het feit dat de boom dusdanig beeldbepalend is voor de directe omgeving, dat de beeldkwaliteit ernstig afneemt bij verwijdering van de boom. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn bij een boom die prominent zichtbaar is vanaf de openbare weg of zich duidelijk onderscheidt van de overige bomen in de nabijheid.

Cultuurhistorische waarde van de houtopstand

Het hele terrein van De Geestgronden heeft cultuurhistorische waarde omdat het enige landgoed in Hillegom is, dat bij de afgravingen buiten beschouwing is gelaten. De cultuurhistorische waarde van het gebied in zijn geheel is daarom hoog en kap van

één of meerdere bomen mag het groene karakter van het gebied als geheel niet verminderen. Daarnaast wordt bij de beoordeling gekeken naar de cultuurhistorische waarde van de te kappen boom of bomen. Als deze bomen zijn geplant als herdenkingsboom of er anderszins een bijzonder historisch verhaal aan verbonden is, kan kapvergunning worden geweigerd.

Waarde voor de leefbaarheid van de houtopstand

Een vergunning voor een boom kan worden geweigerd, als kap van die boom ertoe leidt dat de overblijvende houtopstand in ernstige mate wordt benadeeld. Bijvoorbeeld doordat de overblijvende boomkronen een zwaar gehavend uiterlijk zullen hebben of omdat de kans op windworp bij de overblijvende bomen bestaat.

Daar staat tegenover dat vergunning toch kan worden verleend als sprake is van:

- onacceptabele hinder of schade;
- een slechte conditie of lage levensverwachting;
- een onveilige situatie;
- de uitvoering van een noodzakelijke ruimtelijke ontwikkeling;
- de uitvoering van een beheermaatregel ten behoeve van duurzaam boombeheer.

Onrechtmatige hinder of schade

Een burger, beheerder of gebruiker kan vinden dat hij hinder ondervindt van bomen. Bijvoorbeeld omdat er veel blad van af valt, omdat daardoor goten verstopt raken en omdat mensen vinden dat een boom te veel schaduw geeft. Strikt genomen is er, vanuit juridische optiek, maar zelden sprake van hinder die zo ernstig is dat die als onrechtmatig wordt bestempeld. Toch kunnen er gevallen zijn waarbij de gemeente van mening is dat iemand wel heel sterk wordt benadeeld door de aanwezigheid van de boom. Dat is expliciet NIET het geval bij:

- vallende bladeren, vruchten en zaad(pluis);
- de aanwezigheid van dieren in de boom en de geluiden, uitwerpselen en afscheiding die daarmee gepaard gaan.

Dit zijn overlastvormen van tijdelijke aard die inherent zijn aan het fenomeen boom.

In incidentele gevallen kan vergunning worden verleend als een boom te groot is in verhouding tot een woongebouw en er zo dicht bij staat dat daardoor sprake is van continue overlast. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn bij takken die gevels en ramen raken.

Conditie, levensverwachting en veiligheid

Een deskundige bepaalt de factoren conditie, levensverwachting en veiligheid. Bij de eindafweging speelt het totaal aan beoordelingsfactoren mee. Bij een grote, beeldbepalende boom, kan bij een sterk verminderde conditie wellicht toch worden besloten om de boom te handhaven. Een boom met minder waarden kan bij diezelfde conditie wel worden verwijderd.

Ruimtelijke ontwikkelingen

Rooien of vervangen gebeurt vaak in het kader van ruimtelijke projecten. Dit zijn werkzaamheden waarbij ontwerp en inrichting van de openbare ruimte wezenlijk veranderen. Zoals bij reconstructies, herontwikkeling of nieuwbouw. Als sprake is van een ruimtelijk project, moet de aanvrager laten zien dat hij een integrale afweging van belangen heeft gemaakt (boombehoud versus andere ruimtelijk-fysieke belangen).

Duurzaam boombeheer

Dit betreft het verwijderen of vervangen van bomen op initiatief van de groen- of boombeheerder. Dit gebeurt als bomen beginnen af te takelen of niet meer te beheren zijn tegen redelijke kosten.

Beslissing

De eindafweging gebeurt door het bevoegd gezag. Het besluit om een omgevingsvergunning voor vellen te verlenen, wordt via de gebruikelijke weg bekendgemaakt en belanghebbenden kunnen hiertegen bezwaar maken.

4.4.5 Herplant

Aan een omgevingsvergunning voor vellen kan de gemeente een herplantverplichting opleggen. Daarnaast kan de gemeente een herplantverplichting opleggen als iemand een boom heeft gekapt zonder omgevingsvergunning, terwijl wel een kapverbod op de boom rust. Inzake herplant bestaan twee categorieën:

- herplant na vergunning of ontheffing
- illegale kap

Herplant na vergunning of ontheffing

Particuliere bomen zijn in beginsel vrijgesteld van het kapverbod. Hiervoor geldt dus geen vergunnings- of ontheffingsplicht. Uitzonderingen gelden voor de houtopstanden op de Waardevolle Bomenlijst (WBL). Dat betekent dat voor deze houtopstanden ontheffing vereist is. Alleen bij zeer zwaarwegend maatschappelijk belang of bij onveiligheid wordt ontheffing verleend. Ook vallen de bomen in de waardevolle boomvlakken onder het kapverbod. De gemeente is echter terughoudend met het verlenen van vergunning. Een particulier waarvan uiteindelijk een beschermde houtopstand verdwijnt:

- heeft dus al jarenlang de maatschappij gediend met het in stand houden van een waardevol groenelement;
- kan dat groenelement alleen in uitzonderlijke situaties verwijderen.

De gemeente Hillegom legt geen herplant op in deze situaties.

Illegale kap

Bij illegale kap is sprake van kap van een boom waarvoor een kapverbod geldt, maar waar zonder vergunning of ontheffing toch is geveld. Het kapverbod geldt alleen voor houtopstanden die betekenis hebben voor de maatschappij. Daarom wordt bij illegale kap altijd herplant opgelegd. Het is de bedoeling dat het verlies aan groene kwaliteit weer wordt teruggebracht. De partij die de boom of haag heeft gekapt, moet een boom in een zo groot mogelijke maat terugplanten.

5

Instandhouding groen

Op hoofdlijnen is het groenbeheer in Hillegom ondergebracht in twee pijlers:

- Al het regulier onderhoud, inclusief kleinschalige vervangingen, wordt verzorgd door Meerlanden. Dit is geregeld in een meerjarige overeenkomst.
- Herinrichtingen, vervangingen en omvormingen worden jaarlijks geïnitieerd door de gemeente.

5.1 Overeenkomst

Het onderhoud van groen is sinds 2011 ondergebracht bij overheidsbedrijf Meerlanden en wordt uitgevoerd onder een dienstverleningsovereenkomst (DVO). Het is de taak van Meerlanden om het kwaliteitsniveau minimaal op een gelijk niveau te houden. Daarnaast hebben zij de taak gekregen om de onderhoudskosten in de eerste vijf jaren telkens met 3% omlaag te brengen door middel van efficiëncyslagen.

5.2 Monitoring kwaliteit

Om te toetsen of de kwaliteit van het onderhoud overeenkomt met de afspraken in de DVO, vindt regelmatig een kwaliteitsmeting door een onafhankelijke partij plaats. De nulmeting die eind 2010 is uitgevoerd, fungeert daarbij als ijkpunt. De resultaten van de meting worden besproken met de gemeente en Meerlanden, zodat eventuele afwijkingen kunnen worden opgelost.

Quickscan 2013 (Cyber)

Bij de quickscan van april 2013 had de kwaliteit van de buitenruimte in zijn geheel een A/B-kwaliteit. Dit betekent dat de buitenruimte er over het algemeen schoon en heel uit ziet. Wat betreft groen noemt Cyber een belangrijk aandachtspunt ten aanzien van het beheer van de heestervakken. Deze worden als blokhaag beheerd, wat onderlinge concurrentie en vervolgens kale plekken tot gevolg kan hebben. Dit omdat niet elke soort even goed tegen snoei kan en zijn eigen groeiwijze heeft. Technisch gezien voert Meerlanden de juiste maatregelen uit en voldoen de vakken daardoor aan het gewenste kwaliteitsniveau.

Belevingswaarde en kosten

Groene kwaliteit is echter meer dan alleen technische kwaliteit. De kwaliteitsnormering waarop de DVO wordt getoetst, zegt niets over belevingswaarde en kosten. Als op die facetten gemeten zou worden, zouden deze vakken negatief scoren. De belevingswaarde van deze vakken is laag door het gebrek aan variatie en de kosten zijn relatief hoog als gevolg van de periodiek terugkerende snoeimaatregelen.

5.3 Voldoen aan zorgplicht

In het Burgerlijk Wetboek (artikel 6:162, lid 2) is bepaald dat elke boomeigenaar zorgplichtig is. Feitelijk stelt dit artikel dat een boomeigenaar aantoonbaar zorgvuldig moet handelen om aansprakelijkheid af te wenden. De boomeigenaar moet aantoonbaar voldoende zorg aan zijn bomen besteden om te voorkomen dat zijn bomen schade of letsel veroorzaken bij anderen. Zou de gemeente niet aan haar zorgplicht voldoen? Dan kan zij aansprakelijk worden gesteld.

Boomveiligheidscontroles en opvolging

De gemeente werkt hiervoor met boominspecties die doorgaans een maal per drie jaar plaatsvinden. Daarbij wordt elke boom visueel beoordeeld op veiligheid. Uit die inspecties kunnen adviezen volgen om:

- de boom nader te onderzoeken;
- de boom te rooien;
- de boom met een hogere frequentie te inspecteren.

De gemeente geeft invulling aan de zorgplicht door deze adviezen op te volgen. Om het zorgvuldig werken aan te tonen (noodzakelijk bij een aansprakelijkheidsstelling) registreert zij al haar controleresultaten en gevolghandelingen per individuele boom.

5.4 Omvormen en vervangen

Er zijn drie belangrijke argumenten om het gemeentelijk groen (tijdig) te vervangen:

- Vervangen is nodig omdat groen versleten is.
- Een andere soort of een ander groentype is goedkoper in onderhoud.
- Een andere soort of een ander groentype is aantrekkelijker.

Vervangen nodig

Al wat leeft, gaat een keer dood. Dat geldt dus ook voor openbaar groen. En alles in de openbare ruimte is onderhevig aan slijtage. Versleten groen geeft een verpauperde aanblik en is relatief duur in onderhoud. Denk aan het schoffelen van open plekken en het jaarlijks moeten bijplanten. Op dit moment is zichtbaar dat veel groen aan het einde van zijn levensduur is. Zie daarvoor ook rapport C: Achtergronden. Zonder ingrijpen gaat de groene kwaliteit van het dorp zich in een neerwaartse spiraal begeven.

Veiliger en goedkoper

In het vorige Groenbeleidsplan was veiligheid een belangrijke prioriteit. Dat is de reden geweest om veel heestervakken te blokken en deze vervolgens als blokhaag in stand te houden. Het vervangen van deze vakken door soorten die van nature laag blijven (en dus geen snoei behoeven), zorgt voor verlaging van snoeikosten. Een dergelijke investering verdient zich dus terug.

Aantrekkelijker groen

De komende jaren koerst de gemeente op meer kleur en fleur en meer natuurwaarde in het groen. Dat vraagt om omvorming naar ander sortiment. Ook vanuit de onderhoudsoptiek wil de gemeente vakken omvormen. Soorten die vrij uit kunnen groeien, vergen minder snoei en zijn daardoor goedkoper in onderhoud. Op die manier verdient omvorming zich ten dele terug.

Foto 13. Sfeerimpressie omvormingswerkzaamheden (Boskoop)

Kosten

In de gemeente Hillegom zijn de budgetten voor cyclische vervanging de afgelopen jaren afgenomen. Daar was anno 2013 slechts € 50.000,- per jaar van over. Van dit bedrag moeten ook voorbereidingen worden betaald. Dat is vreemd als men bedenkt dat al het groen gegarandeerd een keer versleten raakt of afsterft. Daarom is een berekening gemaakt van de vervangingskosten van groen. Hieruit blijkt dat jaarlijks € 400.000,- nodig is om al het openbaar groen tijdig te kunnen vervangen. Daarbij gelden enkele belangrijke kanttekeningen.

Geen kwaliteitsimpuls

Bij de berekening van het bedrag van 400.000,-, was het uitgangspunt dat de beplanting die werd verwijderd, in dezelfde vorm en kwaliteit wordt teruggeplant. Dat betekent doorgaans een minimale groeiplaatsverbetering en een vergelijkbaar, sober sortiment. Dit is dus een heel basale vervanging!

Theoretische benadering

Dit rekenmodel is een theoretische benadering van de werkelijkheid. De levensduur kan per groenvak verschillen. Daarnaast kunnen de arealen die per jaar vervangen moeten worden, verschillen. Dat is sterk afhankelijk van de leeftijdsverdeling van de groenvakken en de geplande (riool)renovaties. Externe factoren kunnen ervoor zorgen dat groen eerder, of juist later, wordt vervangen.

Werk-met-werk maken

De kosten voor vervangingen zijn gebaseerd op zelfstandige vervangingen, geïnitieerd en uitgevoerd vanuit de groene discipline. De gemeente probeert met vervangingen en omvormingen zoveel mogelijk aan te haken bij andere werkzaamheden, zodat de kosten voor voorbereiding, administratie en toezicht (VAT) relatief laag zijn. Een voorwaarde om op die manier aan te haken bij een groter project is, dat de discipline groen wel de middelen moet hebben om het groen toch te vervangen.

Voortijdig vervangen

De vervangingskosten zijn gebaseerd op een verwachte levensduur van de genoemde onderhoudsgroepen. Het kan gebeuren dat plantvakken eerder worden vervangen, bijvoorbeeld omdat een straat al eerder wordt gerenoveerd, omdat zich calamiteiten voordoen of omdat graafwerkzaamheden voor kabels en leidingen dit nodig maken.

Consequenties niet-vervangen

Wordt groen niet vervangen? Dan is de kans groot dat de problemen met boomveiligheid toenemen. Dat betekent veel extra boomcontroles en snoeiwerkzaamheden om bomen veilig te houden. Ook andere groentypen gaan meer onderhoud vergen als ze versleten raken, omdat steeds meer planten gaan uitvallen. Dergelijke slijtage en uitval geeft een verpauperd beeld dat onvrede bij bewoners veroorzaakt. Tot slot is het onontkoombaar dat op enig moment echt sprake is van een situatie van kapitaalvernietiging.

Meerjarenbegroting

Bij de behandeling van de meerjarenbegroting moeten de wens tot behoud van groene kwaliteit en de noodzakelijke middelen tegen elkaar worden afgewogen. De toename van onderhoudskosten bij het uitstellen van vervangingen moet hierbij expliciet worden meegewogen.

6 Groen en burgers

De gemeente Hillegom wil dat haar burgers tevreden zijn met de openbare ruimte en het groen dat daarin voorkomt. Door de resultaten uit het burgerpanelonderzoek koerst de gemeente de komende jaren op meer kleur en fleur, bruikbaar groen en meer natuurlijk groen.

6.1 Gemeentelijke bomen en burgers

Uit het burgerpanelonderzoek bleek ook dat burgers veel waarde hechten aan bomen in de woonstraten. De meesten geven aan in elke straat bomen te willen. De gemeente heeft hierop jarenlang geanticipeerd door in nagenoeg elke straat bomen aan te planten. Omdat de straatprofielen niet overal voldoende ruimte bieden, zijn bomen soms noodgedwongen in de tuinen van burgers geplant. Ook zijn bomen op of tegen de erfgrans geplant.

Keerzijde hiervan zijn de problemen met het onderhoud. Het snoeien van die bomen is bijvoorbeeld lastig, omdat de snoeier altijd in de tuinen van een burger moet zijn. Bij het rooien van de bomen kan schade ontstaan aan de particuliere tuin. Daarnaast bestaat een 'juridisch schemergebied'. De eigenaar van een boom is verantwoordelijk voor het onderhoud aan een boom en kan aansprakelijk worden gesteld als een boom schade of letsel veroorzaakt. Maar wie is nu precies de rechtmatig eigenaar?

Daarom is onderzoek uitgevoerd naar de fenomenen die in Hillegom voorkomen. Deze zijn in de hiernavolgende paragrafen kort samengevat met daarbij de beleidsregel die de gemeente stelt. Het gaat om:

- mandelige bomen;
- bomen die de gemeente in particuliere tuinen heeft geplant, met afspraken in een akte;
- bomen die de gemeente in particuliere tuinen heeft geplant, zonder nadere afspraken vast te leggen.

6.1.1 Mandelige bomen

Mandelige bomen zijn bomen die op de erfgrens zijn geplant of daar in de loop der tijd overheen zijn gegroeid. Omdat deze bomen op grond van twee verschillende eigenaren staan, is de boom ook hun gezamenlijk eigendom. De beide eigenaren zijn dus ook gezamenlijk verantwoordelijk voor onderhoud aan de boom. Dat wil zeggen dat de boom regelmatig moet worden gecontroleerd op veiligheid en indien nodig gesnoeid. In Hillegom komen veel situaties voor waar een bomen al mandelig zijn of waar de kans groot is dat bomen mandelig gaan worden als zij doorgroeien.

Foto 14. In volwassen toestand zal deze boom mandelig zijn (F. Hendriklaan)

Beleidsregel

In bovengenoemde gevallen neemt de gemeente het onderhoud van die bomen voor haar rekening. Hoewel de naburige burger mede-eigenaar is, vindt de gemeente het niet redelijk om hem te belasten met specialistisch onderhoud aan een boom die voornamelijk het algemeen belang dient. In toekomstige situaties probeert de gemeente dergelijke situaties zo veel mogelijk te voorkomen door op grotere afstand van de erfgrens te planten.

6.1.2 Bomen in particuliere tuinen – met akte

De gemeente heeft diverse bomen in particuliere tuinen geplant en afspraken daarover vastgelegd in akten. Daarbij heeft zij gewerkt met een kwalitatieve verplichting dat de grondeigenaar de boom op zijn perceel moet gedogen. Het Burgerlijk Wetboek stelt dat in beginsel de eigenaar van de grond ook eigenaar is van alles wat op die grond gebouwd of geplant wordt.

Beleidsregel bestaande situaties

De gemeente heeft deze bomen geplant en vanaf dat moment altijd onderhouden. De gemeente vindt het niet redelijk om dat onderhoud ineens over te dragen aan haar burgers. Daarom blijft zij dit onderhoud voortzetten.

6.1.3 Bomen in particuliere tuinen - zonder akte

De gemeente heeft ook bomen geplant in particuliere tuinen, zonder dat daarbij nadere afspraken zijn vastgelegd. Die bomen zijn daarmee automatisch particulier eigendom. Dergelijke bomen zijn niet door de gemeente onderhouden.

Beleidsregel

Deze bomen zijn particulier eigendom en de gemeente voert geen onderhoud uit aan deze bomen.

6.1.4 Toekomstige situaties

In de toekomst plant de gemeente geen bomen meer op andermans grond. Bij nieuwe aanleg of reconstructie bekijkt de gemeente of en waar bomen in de straat mogelijk zijn. In veel wijken is sprake van smalle profielen. Mogelijk is het hier in de toekomst niet reëel om bomen in het straatprofiel te planten. Of er kunnen slechts enkele bomen worden geplant, op bijzondere plekken in de straat. Bijvoorbeeld op de hoek van een straat waar relatief veel ruimte is. Of in een vak in de rijbaan dat tevens dienst doet als verkeersremmer. De gemeente realiseert zich dat daarmee een minder groen beeld kan ontstaan dan nu het geval is. Daarom is het extra belangrijk om wel in te steken op:

- het meegeven van hoogwaardige groeiplaatsen aan bomen zodat het echt fraaie exemplaren worden (zie ook hoofdstuk 3);
- een aantrekkelijk sortiment met veel sierwaarde in de plantvakken en in de boomspiegels (zie ook de bijlagen).

6.2 Burgerparticipatie

De gemeente Hillegom realiseert zich dat het ontwikkelen van een groene gemeente een kwestie is van samen doen. Gemeente en burgers moeten beide werken aan de groene kwaliteit van de straat. Daarom staat de gemeente open voor de mening van haar burgers en juicht zij burgerinitiatieven tot vergroening toe.

Eerst overleg, dan pas ontwerpen

Als een straat gereconstrueerd wordt, vraagt de gemeente de bewoners vooraf om hun wensen en meningen. Die worden verwerkt in een voorstel voor een nieuwe inrichting, waarbij de richtlijnen uit dit beleidsplan en de financiële kaders meewegen. Dit voorstel wordt aan burgers voorgelegd zodat ze daarop kunnen reageren. Op basis van de opmerkingen op het voorstel werkt de gemeente een ontwerp uit.

Burgerinitiatieven bomen in tuinen

Op het moment dat het voorstel ter visie wordt gelegd, maakt de gemeente in de toelichting duidelijk tegen welke knelpunten zij aanliep bij het bepalen van het ontwerp. Het biedt de mogelijkheid om het dilemma uit te leggen tussen alle functies die wenselijk zijn en de beperkte openbare ruimte die ter beschikking is, zowel boven- als ondergronds. Op die manier neemt de gemeente haar burgers mee in haar denk- en ontwerpproces. Wellicht ontstaan er dan onder burgers initiatieven om bomen in tuinen aan te planten, maar de gemeente heeft daar geen rol meer in.

Overige burgerinitiatieven

Onder overige burgerinitiatieven vallen de initiatieven die burgers nemen om de inrichting of het onderhoud van openbaar groen te verbeteren. Voorbeelden zijn het aanleggen en onderhouden van geveltuintjes en het overnemen van groenonderhoud van plantvakken. De gemeente waardeert dit en juicht dit van harte toe. Per situatie beoordeelt het college wat zij overlaat aan burgers. Enkele voorwaarden daarbij zijn altijd:

- De grond blijft eigendom van de gemeente.
- Het openbaar karakter moet in stand blijven.
- De openbare ruimte moet veilig en begaanbaar blijven.
- Het initiatief moet de beeld- en gebruikskwaliteit van de openbare ruimte verhogen. Het mag geen overlast veroorzaken.
- Onderhoud aan gemeentelijke bomen is een expertise die niet aan burgers wordt overgedragen.
- Het initiatief moet voor minimaal drie jaar gelden.
- Als een initiatiefnemer verhuist, moet hij regelen dat het initiatief wordt voortgezet door de nieuwe bewoner. Wil die dat niet? Dan brengt de initiatiefnemer alles weer terug in de oorspronkelijke staat.
- Als een burger materialen van de gemeente wegneemt (zoals tegels), moeten deze bewaard worden en bij beëindiging van het initiatief weer worden teruggebracht.
- Als het initiatief eindigt, kan de gemeente het groen weer probleemloos meenemen in het regulier beheer.

6.3 Overlast door gemeentelijk groen

Ondanks het feit dat veel burgers aangeven groen te waarderen, komen bij de gemeente ook klachten binnen over groen. Vaak gaan die gepaard met verzoeken om groen te verwijderen of te verkopen. Gemeente Hillegom hanteert dan de volgende principes:

1. Zo veel mogelijk behouden

De gemeente Hillegom kiest voor zo veel mogelijk behoud van openbaar groen. Daar zijn diverse redenen voor.

- Als sprake is van bestaand groen, betekent dat dat de gemeente hier bewust voor heeft gekozen en al jaren energie en middelen heeft gestoken in de ontwikkeling van dat groen.

- Groot, goed ontwikkeld groen heeft hogere waarden dan jong groen dat nog moet uitgroeien.
- Uit de analyse van de groennorm blijkt dat er in diverse wijken een tekort aan groen is waardoor de groennorm niet wordt gehaald.
- Uit het burgerpanel blijkt dat burgers er moeite mee hebben als groen wordt verwijderd.

2. Subjectieve klachten afwijzen

De aard van een vraag of klacht weegt mee in de behandeling van een verzoek of klacht. Subjectieve klachten zijn geen reden om het groen, of het beheer daarvan, aan te passen. Subjectief wordt bijvoorbeeld geacht:

- schaduw (voor de één namelijk wenselijke verkoeling, voor de ander beperking van het leefgenot);
- bloesem-, blad- en zaadval (voor de één namelijk rommel, voor de ander seizoensbeleving).

3. Oplossen door beheermaatregelen

Andere overlastvormen probeert de gemeente zo veel mogelijk door middel van beperkte beheeringrepen te verhelpen of te verminderen. Denk daarbij aan het snoeien van overhangende takken, het bestrijden van plaagdieren of een extra schoffelronde. In enkele gevallen kan zelfs het omvormen of vervangen van het groen onder deze noemer vallen. Dit kan voorkomen in situaties waarbij:

- de overlast alleen maar zal toenemen;
- het groen bijna aan het einde van zijn omlooptijd is;
- het beperken van de overlast een repeterende (en dus dure) maatregel zal zijn;
- verwijderen of vervangen snel tot een duurzaam resultaat leidt;
- de maatregel past binnen het normale onderhoudsbudget.

4. Nadere beoordeling

Als bovenstaande punten geen oplossing blijken te zijn, is een nadere beoordeling nodig. De gemeente weegt dan het belang van het groen af tegen het belang van de burger. Daarbij komen de volgende onderwerpen aan bod:

Groenbelang

- Welke waarde heeft dit groen voor onze groenstructuur?
- Hoeveel groen is in deze wijk aanwezig en hoe verhoudt zich dat tot de groennorm?
- Op welke schaal is dit groen van belang? Hebben alleen de mensen uit de straat profijt van dit groen of ook andere mensen?
- In hoeverre draagt dit groen bij aan het karakter van de omgeving? Is het beeldbepalend voor het straatbeeld of niet?
- Welke waarde heeft dit groen voor flora en fauna? Maakt het deel uit van een ecologische structuur? Vormt het een biotoop?
- Is het groen vitaal? En hoe lang kan het groen zijn functie nog vervullen?

Belang van de verzoeker

- Wat is de aard van de klachten? Denk aan:
  - o gezondheidsredenen zoals bij allergie en plaagdieren;
  - o ruimtelijke aspecten zoals schaduwwerking op en toegankelijkheid van particulier terrein;
  - o schade aan woningen, bijvoorbeeld door schurende takken of wortelgroei;
  - o bruikbaarheid van ramen en deuren van tuin en woning, zoals belemmering van zicht door bladmassa en het belemmeren van de toegang door overhangende takken.
- Hoe lang duurt de overlast op jaarbasis? Heeft men er het hele jaar last van, enkele maanden, weken of dagen?
- Is er sprake van een duurzame situatie?
- Wat kan de verzoeker zelf doen om minder overlast te ervaren en is dit redelijkerwijs van een burger te verlangen?

Is dit alles beschouwd, dan wordt een maatregel gekozen.

5. Compenseren

Omdat uit de groenareaalberekening is gebleken dat de meeste Hillegomse wijken niet aan de groennorm voldoen, moet al het groen dat wordt verwijderd, worden gecompenseerd binnen dezelfde wijk. Dit moet binnen één jaar na het verwijderen van het oude groen gebeuren.

6.4 Informeren van burgers

De gemeente gaat heel zorgvuldig te werk. Desondanks bestaat er vaak onbegrip over het doen en laten van de gemeente. Daarom informeert de gemeente haar burgers intensief over alles wat zij doet met groen. Zodra maatregelen aan groen worden uitgevoerd die impact hebben op de groene aanblik of kwaliteit, maakt de gemeente dit vooraf duidelijk aan de burgers. Dit gebeurt door middel van berichtgeving op de gemeentelijke website en in de plaatselijke krant. Daarbij wordt de gedachtegang achter maatregelen duidelijk gemaakt. En heel belangrijk: welk positief resultaat dit oplevert voor het groen of de burgers. De gemeente is trots op haar groen en wil haar burgers graag laten delen in die trots.

7

Aanbevelingen

Actie

Dit groenbeleidsplan geeft richting aan het beleid voor de komende jaren. Uit alle onderzoeken blijkt duidelijk de noodzaak tot meer, bruikbaar en aantrekkelijker groen. Het verdient aanbeveling om dit in de komende jaren actief aan te pakken en dit duidelijk te communiceren met bewoners. Laat zien dat Hillegom de wensen van de burgers meeneemt in haar beleid én hier actief naar handelt.

Van alle verschillende mogelijkheden en investeringsvarianten (zie hoofdstuk 5 van deel C), is de basisvariant een goede mix van het borgen van de kwaliteit van de bestaande beplanting én het geven van een kwaliteitsimpuls door heestervakken aantrekkelijker in te richten.

De Geestgronden

De Geestgronden horen bij de gemeente Hillegom maar de meeste Hillegommers ervaren dat niet zo. Het is aan te bevelen om, samen met de eigenaar van dit gebied, uit te zoeken of de relatie met het dorp Hillegom kan worden versterkt. Dat kan in de communicatie-uitingen (laten zien dat binnen de gemeente wel degelijk bosachtig terrein aanwezig is) of door fysieke maatregelen in de vorm van wandelroutes over het terrein. Mogelijk kan dit terrein worden opgenomen in het regionaal wandelnetwerk, of kan aansluiting worden gezocht bij de paden door de Vosse- en Weerlanerpolder. Ten behoeve van de haalbaarheid hiervan is nader onderzoek nodig.

Ondersteuning waardevolle bomen

Het is belangrijk om de eigenaren van Waardevolle bomen te informeren over de wettelijke zorgplicht. Elke boomeigenaar moet daaraan voldoen, maar de (doorgaans) oude bomen op de Waardevolle Bomenlijst hebben meer kans op gebreken dan jonge bomen. De zorgplicht stelt dat elke boomeigenaar datgene moet doen wat binnen zijn macht ligt om schade en letsel aan derden te voorkomen. In de praktijk betekent dat regelmatig controleren, de resultaten daarvan goed registreren en tijdig de benodigde (snoei-)maatregelen nemen. Die acties zijn niet alleen nodig om aan de zorgplicht te voldoen, maar zijn ook in het belang van de boom. Daarom biedt de gemeente eigenaren van Waardevolle Bomen de mogelijkheid om hun boom mee te laten nemen in de gemeentelijke rondes voor boomveiligheidscontroles. Die eigenaren blijven daarmee wel zelf verantwoordelijk én aansprakelijk als er desondanks toch schade of letsel zou ontstaan door hun boom. Als de gemeente de veiligheidscontroles voor een particulier gaat verzorgen, is het belangrijk de wederzijdse afspraken, taakverdeling en verantwoordelijkheden vast te leggen in een overeenkomst tussen gemeente en boomeigenaar.

8

Literatuurlijst

Titel	Auteur	Jaar
Regionale Laanbeplantingen Duin en Bollenstreek 2004 - 2009 - Richtlijnen en Uitvoeringsplan	R.P. Timmer (Samenwerkingsorgaan Duin- en Bollenstreek)	2004
Structuurvisie Hillegom	Kuiper Compagnons en Gemeente Hillegom	2008
Uitvoeringsprogramma Structuurvisie Thema Wonen Hillegom	Companen	2009
Duurzaamheidsagenda 2011-2014 - Samenwerken en verbinden	Milieudienst West-Holland en Gemeente Hillegom	2011
Quicksan 2013	Cyber	2013
Regioprofielen Cultuurhistorie Zuid-Holland - Richtlijnen voor topgebieden cultureel erfgoed, archeologie, molen- en landgoedbiotopen in Zuid-Holland.	Urban Fabric BV, i.s.m. Steenhuis stedenbouw/landschap	2010
Regionaal Groenprogramma 2010-2020 (concept)	Holland Rijnland	2009
Uniformiteit in maatwerk - Een onderzoek naar de uitbesteding van gemeentelijke diensten aan afval- en groenbedrijf Meerlanden	Rekenkamercommissies Bloemendaal - Haarlemmerliede & Spaarnwoude - Heemstede - Hillegom - Lisse en Noordwijkerhout	2013
Publicatie 425 Vaste planten in Nederlands openbaar groen - extensief beheer in de praktijk	Praktijkonderzoek Plant&Omgeving (PPO)	2008
Ambitietabel duurzame stedenbouw	Gemeente Hillegom	2011
Infoblad Regionaal Beleidskader Duurzame Stedenbouw	Omgevingsdienst West- Holland	2012
Groen goed - Handreiking kwaliteit openbaar groen'	Vereniging Stadswerk	2010

Bijlage 1

Ambitietabel duurzame stedenbouw

ONTWERP

2. Ambitietabel Duurzame Stedenbouw [naam project]

[groen gemarkeerd: (deel)advies Milieudienst]

Duurzaamheid thema	✓	deelaspect	✓	Basisambitie	✓	Extra-ambitie
	relevant		basis		extra	
PEOPLE						
leefbaarheid		sociale veiligheid		<ul style="list-style-type: none"> duidelijk onderscheid tussen openbaar en privé Politiekeurmerk Veilig Wonen en aandacht voor brandveiligheid 		<ul style="list-style-type: none"> sociale controle door veel zicht op de wegen / pleinen
		externe veiligheid		<ul style="list-style-type: none"> PR-contour < 10⁻⁶ nieuwbouw geen overschrijding van de Oriënterende Waarde (OW) voor het groepsrisico (GR) hulpdiensten kunnen adequaat ingrijpen 		<ul style="list-style-type: none"> woongebieden: PR-contour + 10⁻⁷, GR + 0,1 OW bedrijventerrein: geen kwetsbare objecten aanwezig/toegestaan, veiligheidscontour PR < 10⁻⁶ rondom bedrijventerrein clustering van risicovolle bedrijven op speciaal aangewezen bedrijventerrein
		inrichting OR		<ul style="list-style-type: none"> DuBo^{plus} Richtlijn (GWW) toegankelijkheid, doorgankelijkheid, bereikbaarheid en bruikbaarheid voor mindervalide 		<ul style="list-style-type: none"> aantrekkelijke deelruimtes met verschillende functies en belevingen voor alle leeftijdsgroepen, inclusief veilige routes hier naartoe
		groen in de wijk		<ul style="list-style-type: none"> boomnorm 0,9 boom / woning of 300 m² bedrijfsterrein groennorm 15 - 25% projectgebied of 50 - 75 m² / woning differentiatie van groengebieden bij nieuwbouw 		<ul style="list-style-type: none"> toevoegen van hoogwaardig (gebruiks)groen in de bestaande wijk netwerk van groene elementen (nieuwbouw) boomnorm van 0,9 boom/inwoner of werknemer
gezondheid		lucht		<ul style="list-style-type: none"> handhaving van lagere waarden dan de grenswaarden NO_x, PM10 voor verblijfsgebieden (< 40 µg / m³) gevoelige bestemmingen op minstens 100 meter van de snelweg 		<ul style="list-style-type: none"> handhaving van 5 % tot 10 % lagere waarden dan de grenswaarden NO_x en PM10 voor verblijfsgebieden (38 tot 36 µg / m³) gevoelige bestemmingen op minstens 300 meter van de snelweg geen gevoelige bestemmingen of woningen direct langs een drukke weg (>10.000 mvt/etm)
		geluid		<ul style="list-style-type: none"> woningen hebben een geluidsluwe zijde bij voorkeur geen dove gevel toepassen bij overschrijding van het gebiedsgerichte geluidsniveau of voorkeurswaarde Wet geluidhinder wordt akoestische compensatie toegepast saneren van A-lijst woningen met een hoge geluidsbelasting 		<ul style="list-style-type: none"> saneren van B-lijst woningen met een hoge geluidsbelasting creëer of behoud een stiller gebied in de wijk van 40 Lden of een relatief rustige plek, waarbij het verschil met het drukke omliggende gebied 10 dB of meer bedraagt.
		geur		<ul style="list-style-type: none"> voorkomen van nieuwe bronnen van stankoverlast onaangename geuren (H= -): + 1 ge/m³ 98-Percentiel 		<ul style="list-style-type: none"> er is sprake van een acceptabel hinderniveau. bij onaangename geuren (H= -): < 1 ge/m³ 98-Percentiel bij neutrale geuren (H= 0): 10 ge/m³ 98-Percentiel bij aangename geuren (H= +): 100 ge/m³ 98-Percentiel
		lichthinder		<ul style="list-style-type: none"> beperken omhoog gestraald licht (o.a. tuinbouwkassen 95%, afschermen, o.v.) 		<ul style="list-style-type: none"> beperken omhoog gestraald licht van verlichting sportparken
sociale cohesie		sociale mix		<ul style="list-style-type: none"> streven naar heterogene samenstelling in de wijk minimaal 20 - 30% sociale woningbouw levensloopbestendig bouwen 		<ul style="list-style-type: none"> bij nieuwbouw van 10 tot 50 woningen, geldt minimaal 30% sociale woningbouw
		integratiebeleid		<ul style="list-style-type: none"> stimulering van wijkvereniging doelgroepen bij het planproces betrekken 		<ul style="list-style-type: none"> stimuleren van wijkinitiatieven
culturele waarde		waardevolle elementen		<ul style="list-style-type: none"> waardevolle elementen die niet beschermd zijn inventariseren en documenteren, dan een waarde toekennen minimaal één model ontwikkelen waarbij het element ruimtelijk functioneel kan worden ingepast 		<ul style="list-style-type: none"> alle waardevolle elementen worden in het nieuwe ruimtelijke concept geïntegreerd en versterkt
		historische structuren		<ul style="list-style-type: none"> historische structuren die niet beschermd zijn inventariseren en documenteren minimaal één model ontwikkelen waarbij de oude structuren nog herkenbaar zijn 		<ul style="list-style-type: none"> historische structuren zijn als ruimtelijke drager uitgangspunt van het stedenbouwkundige plan.
kwaliteit gebouw		woningen		<ul style="list-style-type: none"> DuBo^{plus} richtlijn: GPR score 7.0 of gelijkwaardig voldoet aan basispakket woonkeur verbetering geluidsisolatie voor zowel lucht- als contactgeluid met +5 dB 		<ul style="list-style-type: none"> DuBo^{plus} richtlijn: GPR score 8.0 of gelijkwaardig voldoet aan pluspakket gebruikskwaliteit en veiligheid Woonkeur verbetering geluidsisolatie voor zowel lucht- als contactgeluid met +10 dB

		utiliteitsgebouwen	<ul style="list-style-type: none"> DuBo^{plus} richtlijn: GPR score 7.0 of gelijkwaardig gemeentelijke gebouwen voorbereiden op klimaatneutraal in 2015 	<ul style="list-style-type: none"> DuBo^{plus} richtlijn: GPR score 8.0 of gelijkwaardig
PLANET				
ruimtegebruik		herstructurering	<ul style="list-style-type: none"> inventarisatie en afweging herbruikbare kwaliteiten prioriteit voor aanpak bestaande locaties / gebouwen (woon/werk) efficiënte (milieu)zoning 	<ul style="list-style-type: none"> intensief ruimtegebruik meervoudig/dubbel ruimtegebruik toepassen (ruimtelijk en in de tijd)
		uitbreiding	<ul style="list-style-type: none"> zorgvuldige landschappelijke inpassing en aansluiting, mits ruimtelijk en functioneel onderbouwd efficiënte (milieu)zoning 	<ul style="list-style-type: none"> intensief ruimtegebruik meervoudig ruimtegebruik toepassen
water, opp. water		hemelwater	<ul style="list-style-type: none"> opstellen van waterparagraaf en overnemen advies watertoets afkoppelen van riolering drainage afvoeren naar oppervlaktewater geen uitloobbare (bouw)materialen toepassen 	<ul style="list-style-type: none"> bergen of infiltreren vegetatiedaken voorkom afvoeren rioolvreemd water hergebruik (afval) waterstromen
		oppervlaktewater-systeem	<ul style="list-style-type: none"> opstellen van waterparagraaf en overnemen advies watertoets toepassen van natuurvriendelijke oevers, waar mogelijk waterhuishoudkundigplan opstellen bij nieuwbouw bergend vermogen in stand houden geen stank en geen overlast 	<ul style="list-style-type: none"> peilfluctuatie met in-/ uitlaat 50% van alle oevers natuurvriendelijk inrichten water als ruimtelijk element in het plan opnemen doorkoppelen van watersystemen in het plangebied watersysteem inrichten volgens het klimaatscenario GW 2100 helder, schoon water en voldoet aan Bkmw-normen
energie		energieprestatie op locatie (EPL) t.o.v. bouwbesluit	<ul style="list-style-type: none"> realiseer een CO₂ reductie van 18% - 50% in het projectgebied > 200 woningen of 20.000 m² BVO bedrijfsgebouwen (EPL + 7,8) > 50 woningen of 5000 m² BVO bedrijfsgebouwen geldt de CO₂ kansenkaart 	<ul style="list-style-type: none"> realiseer een CO₂ reductie van 50% - 100% in het projectgebied > 200 woningen of 20.000 m² BVO bedrijfsgebouwen (EPL + 8,9)
		duurzame energie opwekking	<ul style="list-style-type: none"> + 5% van het energieverbruik binnen het projectgebied duurzaam opwekken verkaveling met 70% van de woningen gunstig op de zon georiënteerd 	<ul style="list-style-type: none"> + 20% van het energieverbruik binnen het projectgebied duurzaam opwekken verkaveling met 100 % van de woningen gunstig op de zon georiënteerd
		openbare ruimte	<ul style="list-style-type: none"> DuBo^{plus} Richtlijn GWW alle vaste energiemaatregelen energiezuinige straatverlichting en verkeersregelinstallaties 	<ul style="list-style-type: none"> DuBo^{plus} Richtlijn GWW alle vaste en variabele energiemaatregelen
natuur / ecologie		waardevolle elementen	<ul style="list-style-type: none"> inventariseren en documenteren toepassen Gedragscode (Leiden) minimaal één model ontwikkelen waarbij de ecologisch waardevolle elementen behouden worden 	<ul style="list-style-type: none"> ecologisch waardevolle elementen herkenbaar in ruimtelijk concept integreren
		natuur	<ul style="list-style-type: none"> ecologische (Hoofd) structuur wordt onderdeel van het ruimtelijke concept 	<ul style="list-style-type: none"> toevoegen van natuur en aanvulling van de ecologische (Hoofd) structuur nestelgelegenheid voor mus, zwaluw e.d.
verkeer / mobiliteit		autogebruik	<ul style="list-style-type: none"> VPL studie bij > 500 woningen of 100.000 m² GO bedrijfsgebouwen autoluwe verblijfsgebieden verkeersremmende maatregelen geluids- en trillingsarm uitvoeren onderzoek naar geluidsreducerend asfalt op 50 km/h wegen verkeersremmende maatregelen volgens Duurzaam Veilig inrichten 	<ul style="list-style-type: none"> geen doorgaande 50 km/h wegen in verblijfsgebieden beperken van het aantal drukke wegen door te kiezen voor een eenvoudige, gebundelde hoofdwegenstructuur fiets- en wandelverbindingen zijn de kortste route t.o.v. autoverbindingen elektronische oplaadpunten auto/fiets
		OV	<ul style="list-style-type: none"> sociaal veilige haltes en routes naar haltes 60% - 80% adressen binnen de b-kom op max. 500m van OV halte halte bij wijk- / buurtvoorziening 	<ul style="list-style-type: none"> 100% van de adressen binnen de b-kom op max. 500 m van OV halte bevorderen van P+R voorzieningen
		fiets, langzaam verkeer	<ul style="list-style-type: none"> veilige en aantrekkelijke lv-routes volgens Duurzaam Veilig veilige oversteekgebieden 	<ul style="list-style-type: none"> sluitend fietspadennet voorrang voor fiets op solitaire regionale routes en verblijfsgebieden
		parkeren	<ul style="list-style-type: none"> CROW parkeernorm onderzoek ondergronds parkeren 	<ul style="list-style-type: none"> geclusterd parkeren zorg voor voldoende (overdekte) fietsparkeerplaatsen nabij voorzieningen
materiaal		hergebruik	<ul style="list-style-type: none"> aandacht voor duurzaam slopen 	<ul style="list-style-type: none"> minimaal 7 op de schaal Slooptool demontabel en herbruikbaar materiaal toepassen
		milieubelasting	<ul style="list-style-type: none"> DuBo^{plus} richtlijn (GWW) hout met FSC-keur of gelijkwaardig 	<ul style="list-style-type: none"> variabele maatregelen GWW voor 2% van de stichtingskosten producten met milieukeur vernieuwbare grondstoffen
afval		inzameling	<ul style="list-style-type: none"> gescheiden inzameling volgens Landelijke afvalplan (LAP) bevorderen van afvalscheiding door gerichte informatie netwerk van inzamelpunten voor gescheiden afval 	<ul style="list-style-type: none"> inzamelpunten op korte loopafstanden, op goed toegankelijke en veilige plekken ondergrondse afvalcontainers toepassen

bodem		saneren		<ul style="list-style-type: none"> de risico's boven het MTR terugbrengen tot verwaarloosbaar risico 		<ul style="list-style-type: none"> duurzaam saneren op de locatie
		beheer		<ul style="list-style-type: none"> stand still 		<ul style="list-style-type: none"> optimaliseren van hergebruik waar dit zonder risico mogelijk is
		hergebruik		<ul style="list-style-type: none"> gesloten grondbalans binnen locatie 		<ul style="list-style-type: none"> gesloten grondbalans binnen regio
		grondwater		<ul style="list-style-type: none"> verspreiding van verontreinigingen in freatisch en middeldiep grondwater tegengaan 		<ul style="list-style-type: none"> grondwater moet geschikt zijn voor meervoudig gebruik
PROFIT						
levensloop- bestendige wijk		voorzieningen		<ul style="list-style-type: none"> aandacht voor korte en veilige routes naar bestaande wijkgerelateerde voorzieningen economische en maatschappelijke voorzieningen in plangebied afstemmen op de doelgroepen 		<ul style="list-style-type: none"> projectgebied overstijgende voorzieningen
		woonmilieu-differentiatie		<ul style="list-style-type: none"> woonmilieus koppelen aan woonwensen van beoogde doelgroepen(woonvisie) differentiatie en ruimtelijke integratie afstemmen op omgeving van plangebied belanghebbende omwonenden betrekken bij het planproces 		<ul style="list-style-type: none"> bovenlokale analyse van de woonmilieubehoefte
functiemenging in de wijk		wonen / werken		<ul style="list-style-type: none"> combinatie van woon/bedrijfsfuncties voor kleinschalige ambachtelijke en zakelijke dienstverlening alleen werken aan huis regeling in woonwijken 		<ul style="list-style-type: none"> creëer ruimte voor een bedrijfsverzamelgebouw en integreer deze in de wijk grootschalige combinaties woon/werken
		voorzieningen		<ul style="list-style-type: none"> combinatie van buurtvoorzieningen met woonfunctie 		<ul style="list-style-type: none"> concentratie van buurtvoorzieningen in voorzieningencuster
flexibiliteit van gebouwde omgeving		functionele ruimtelijke flexibiliteit		<ul style="list-style-type: none"> toepassen van functioneel aanpasbare gebouwen (voorzieningen, werken) rekening houden met toekomstige uitbreidingen 		<ul style="list-style-type: none"> rekening houden bij aanleg infrastructuur en inrichting openbare ruimte ruimtelijke scenario's voor toekomstige uitbreidingen schetsen
imago		architectonische ruimtelijke uitstraling		<ul style="list-style-type: none"> conform (op te stellen) beeldkwaliteitsplan / welstandnota 		<ul style="list-style-type: none"> imagoverbetering door bijzondere aandacht voor hoogwaardige inrichting o.r. bijzondere architectonische uitstraling
economische vitaliteit		werkgelegenheid		<ul style="list-style-type: none"> aandacht voor bedrijvigheid in het plangebied 		<ul style="list-style-type: none"> ondersteunen van initiatieven om werkgelegenheid in plangebied te creëren
		bedrijvigheid		<ul style="list-style-type: none"> aandacht voor bedrijvigheid in het plangebied (groeimogelijkheden voor milieuhinderlijke bedrijven) 		<ul style="list-style-type: none"> parkmanagement is ingevoerd voor bedrijventerrein/winkelcentrum stimuleren van meer diversiteit van projectgebied overstijgende bedrijvigheid

Wenken voor het invullen van de ambitietabel:

- eerst de relevante duurzaamheidsthema's bepalen en aanvinken;
- van de geselecteerde duurzaamheidsthema's de basisambitie van de deelaspecten aanvinken;
- daarna per deelaspect de extra-ambitie aanvinken;
- let op: een duurzaamheidsthema scoort een extra ambitie, indien alle deelaspecten van het betreffende thema een extra ambitie scoren.

Betekenis gebruikte symbolen:

- ✓ ambitie is relevant en maakt onderdeel uit van het programma van eisen
- ? ambitie vereist nader (voor)onderzoek of is een actiepoint in de volgende fase.
- ambitie is niet relevant (kan later nog wel relevant worden)
- doorhalen ambitie is niet van toepassing

Bijlage 2

Kwaliteitseisen aanleg groen

ONTWERP

Maatvoeringseisen bomen

Hieronder staan de minimale maatvoeringseisen voor bomen. Deze minimumeisen zorgen ervoor dat bomen kunnen voldoen aan het streefbeeld en beheerbaar blijven.

De tabel is op twee manieren bruikbaar:

- om de gewenste boomgrootte en omlooptijd te bepalen (in bovenste regel) en hierop de omvang van de groeiplaats af te stemmen (maatvoeringsgegevens in tabel);
- om de beschikbare ruimte te bepalen (maatvoeringsgegevens in tabel) en op basis hiervan een keuze te maken voor boomgrootte en omlooptijd (in bovenste regel).

Tabel 4. Maatvoeringseisen bomen

Bomen	1 ^e grootte	2 ^e grootte	3 ^e grootte
ruimtelijke eisen	volgroeid minimaal 80 jaar	of 1^e grootte ongeveer 40 jaar	
Natuurlijke hoogte	> 15 m	8 - 15 m	< 8 m
Kroon diameter	15 m	8 m	5 m
eindfase			
Stam diameter	80 - 100 cm	40 - 60 cm	20 - 30 cm
eindfase			
Afstand tot gevels en lichtmasten	8 m	4,5 m	3 m
Verharding: vrije boomspiegel in structuren	2 x 2 m	1,5 x 1,5 m	1,3 x 1,3 m
Verharding: vrije boomspiegel in woonstraten	1,5 x 1,5 m	1,3 x 1,3 m	1 x 1 m
Plantvak: afstand hart boom - fundering	1,8 m	1,2 m	0,9 m
Berm buitengebied: Afstand hart boom - kant weg	1,5 m	1,5 m	1,5 m
Minimale breedte plantlocatie hangwaterprofiel*	3 m	2,5 m	1,5 m
Minimale breedte plantlocatie grondwaterprofiel*	4,5 m	3,5 m	2,5 m
Minimale bewortelbare ruimte hangwaterprofiel*	60 m ³	30 m ³	10 m ³
Minimale bewortelbare ruimte grondwaterprofiel*	30 m ³	15 m ³	7 m ³

* Uitleg grondwater - hangwaterprofiel

Hangwaterprofiel

Bij een hangwaterprofiel zit het grondwater relatief diep en kan de boom hieruit niet putten. Hij is afhankelijk van neerslag. Om toch voldoende vocht op te kunnen nemen, is een omvangrijke bewortelbare ruimte van goede kwaliteit nodig. De boom kan diep wortelen, daarom is relatief weinig breedte nodig.

Grondwaterprofiel

Bij een grondwaterprofiel is juist wel meer breedte nodig. Een boom in een grondwaterprofiel heeft het voordeel dat hij met zijn wortels het grondwater kan bereiken en altijd voldoende vocht ter beschikking heeft. De bewortelbare ruimte mag wat minder groot zijn, omdat de boom toch wel in zijn vochtbehoefte kan voorzien. Het hoge grondwater zorgt er wel voor dat de boom niet erg diep kan wortelen. Om toch voldoende stabiliteit te vinden, ontwikkelt de boom relatief veel wortels in de breedte. Daarom is voor een boom in een grondwaterprofiel een bredere plantplaats nodig dan voor een boom in een hangwaterprofiel.

Aanplantmaten bomen

Tussen de groenstructuur en overige locaties wordt onderscheid gemaakt in plantmaten. In de groenstructuur wordt een hoger ambitieniveau nagestreefd dan in de woonstraten. Daarom worden daar bij aanplant al grotere maten gebruikt, zodat snel het gewenste beeld is bereikt.

Tabel 5. Aanplantmaten bomen

Bomen aanplanteisen	Plantmaat
Bomen in de regionale of lokale groenstructuur	Minimaal 20/25 cm
Bomen in woonstraten	Minimaal 16/18 cm

Maatvoeringseisen overige groenelementen

Ten aanzien van andere groenelementen worden eisen gesteld. Door aan deze eisen te voldoen, worden veel problemen en hoge onderhoudskosten voorkomen. Dit voorkomt bijvoorbeeld 'overkokende' beplanting, lege plekken in plantvakken en vakken die zo klein zijn, dat ze te kwetsbaar zijn in de openbare ruimte.

Tabel 6. Maatvoeringseisen plant- en grasvakken

Bosplantsoen struikvormers	Maatvoering
Natuurlijke hoogte	> 2 m
Minimaal aantal rijen	2 rijen
Minimale breedte plantvak*	4,5 m
Minimale randafstand eerste rij	1,5 m

Opgaande heesters	Maatvoering
Natuurlijke hoogte	> 1 m
Minimaal aantal rijen	3 rijen
Minimale breedte plantvak*	2 m
Minimale randafstand eerste rij	0,35 m

Bodembedekkende heesters	Maatvoering
Natuurlijke hoogte	< 1 m
Minimaal aantal rijen	2 rijen
Minimale breedte plantvak*	1 m
Minimale randafstand eerste rij	0,25 m

Hagen	Maatvoering
Minimaal aantal rijen	2 rijen
Minimale breedte plantvak*	0,75 m
Minimale randafstand eerste rij	0,25 m

Ruig gras	Maatvoering
Minimale breedte grasvak*	2 m

Gazon	Maatvoering
Minimale breedte grasvak*	1 m

Vaste planten	Maatvoering
Minimale breedte plantvak*	2 m

* De ruimte die door opsluiting en fundering van verharding wordt ingenomen, is geen effectieve plantruimte en telt hierbij dus niet mee.

Bijlage 3

Inspiratielijsten sortiment

ONTWERP

**Bomen eerste
grootte (hoger dan
12 m)**

ZANDGROND	Hoogstam verkrijgbaar?	Meerstammig verkrijgbaar?	Voor laanstructuren?	
Ulmus 'Dodoens'	ja	nee	ja	uiteindelijk fraai brede iep
Acer platanoides 'Schwedleri'	ja	nee	ja	loopt bruin uit
Sophora japonica	ja	ja		transparant, witte bloemtrossen
Quercus cerris	ja	nee	ja	droogteresistente eik
Platanus x hispanica 'Malburg'	ja	nee	ja	krijgt geen bladvlekken
Gleditsia triacanthos 'Skyline'	ja	ja	ja	transparante kroon, gele herfstkleur
Tilia cordata 'Greenspire'	ja	nee	ja	groter dan andere T. cordata's

VEENGROND

Acer x freemannii 'Armstrong'	ja	nee	ja	opgaand paars in de herfst
Carya ovata	ja	nee	ja	okergele herfstkleur
Fraxinus americana 'Autumn Applause'	ja	nee	ja	bordeauxrood in de herfst
Liquidambar styraciflua 'Worplesdon' (gestekt!)	ja	ja	ja	zekere donkere herfstkleur

**Bomen tweede
grootte (tussen 6
en 12 m)**

ZANDGROND	Hoogstam verkrijgbaar?	Meerstammig verkrijgbaar?	Voor laanstructuren?	Opmerking
Koelreuteria paniculata 'Rosseels'	ja	ja	nee	beter dan de soort
Maackia amurensis	moeilijk	ja	nee	bloeit wit in de zomer
Parrotia persica 'Vanessa'	ja	ja	ja	opgaande boom, later breder
Ostrya carpinifolia	ja	ja	ja	zeer droogteresistent
Malus trilobata	ja	nee	ja	bloeit laat, gezond
Quercus ilex	ja	ja	ja	weerstand zoute wind
Sorbus aria 'Majestica'	ja	nee	ja	groot blad
Zelkova serrata 'Flekova'	ja	ja	ja	herfstkleur
Cladrastis kentukea	ja	ja	nee	gele herfstkleur, witte bloemtrossen
Acer cappadocicum	ja	ja	ja	gele herfstkleur, vruchten
VEENGROND				
Nyssa sylvatica cv	ja	ja	ja	kies een cv!
Halesia monticola	ja	ja	ja	kies deze soort!
Pterostyrax hispida	ja	ja	nee	niet in verharding
Tetradium danielii	ja	ja	ja	bijenplant

**Bomen derde
grootte (lager dan
6 m)**

ZANDGROND	Hoogstam verkrijgbaar?	Meerstammig verkrijgbaar?	Opmerkingen
Betula medwediewii	ja	ja	brede kroon op vaak korte stam
Sorbus alnifolia	ja	ja	late, witte bloei, herfstkleur
Acer monspessulanum	ja	ja	zeer droogteresistente kleinbladige esdoorn
Cercis siliquastrum	nee	ja	struikvormige judasboom
Gelditsia triacanthos 'Elegantissima'	ja	nee	wolkige bolvorm op stam
Tamarix pentandra	ja	ja	roze bloei in de zomer
VEENGROND			
Cornus kousa var. chinensis	ja	ja	witte bloeiwijzen vanaf juni
Nothofagus antarctica	ja	ja	kies selectie met doorgaande kop
Aesculus pavia 'Koehniana'	ja	nee	bolvorm op stam, rode bloemen
Clerodendron trichotomum	ja	ja	niet op te natte plaats, in gras of verharding
Styrax japonica var. fargesii	ja	ja	niet ruim verkrijgbaar, witte bloemen in juni
Stewartia pseudocamellia	nauwelijks	ja	opvallend door stam, bloei en herfstkleur

---

Bomen zuilvormig

ZANDGROND

Opmerkingen

Robinia pseudoaccacia 'Pyramidalis'	windbestendige, zuilvormige schijnacacia
Betula pendula 'Obelisk'	witte stam
Amelanchier alnifolia 'Obelisk'	erg smal en laag
Populus tremula 'Erecta'	smalste boom, maakt wortelopslag
Morus alba 'Pyramidalis'	smalle moerbei

VEENGROND

Alnus glutinosa 'Pyramidalis'	smalle els die eerst breed lijkt
Liquidambar styraciflua 'Paarl'	breed zuilvormig
Quercus warei 'Regal Prince'	zuilvormige eik zonder meeldauw
Liriodendron tulipifera 'Fastigiatum'	zuilvormige, maar redelijk brede tulpenboom

---

Bomen en struiken voor zeer natte omstandigheden in veengrond

---

VEENGROND

Opmerkingen

Nyssa sylvatica cv.	boom tweede grootte
Taxodium distichum	boom eerste grootte
Cephalanthus occidentalis	struik, maximaal 1,5 m, witte bloemen aantrekkelijk voor vlinders
Clethra alnifolia cv.	witte of roze bloemen, ook voor insecten
Salix elaeagnos 'Angustifolia'	aantrekkelijke, lagere wilg
Myrica pensylvanica	wintergroene gagel, tot 1 m hoog.

Kwekerijbomen laten wennen aan natte omstandigheden, om de overgang te verkleinen.

Struiken eerste grootte (hoger dan 4 m)

ZANDGROND**Opmerkingen**

Physocarpus opulifolius 'Diabolo' of vergelijkbaar	donker blad, afschilferende stam
Sambucus nigra 'Black Lace'	diep ingesneden bruin blad, roze bloeiwijzen
Syringa vulgaris 'Andenken an Ludwig Speath'	paarse sering
Euonymus planipes	kardinaalsmuts met witte herfstkleur

VEENGROND

Magnolia sieboldii	hangende geurende bloemen in juni
Staphylea pinnata	okkernoot, witte bloei
Kolkwitsia amabilis	bloeit roze in juni
Hamamelis x intermedia Pallida	toverhazelaar met gele, geurende bloemen

---

Struiken tweede grootte (1 tot 4 m)

ZANDGROND**Opmerkingen**

Stephenandra tanakae	losse struik, gele herfstkleur
Lonicera nitida cv	te knippen struik, insectenplant
Elaeagnus x ebbingii	wintergroene heester, zouttolerant
Colutea x media 'Copper Beauty'	blazenstruik, lange bloei, waarna vruchten
Buddleja davidii 'Blue Chip'	lage buddleja
Buddleja davidii 'White Chip'	lage buddleja
Physocarpus 'Tilden Park'	groene vuller, in voorjaar witte bloemtrossen

VEENGROND

Styrax japonicus 'Pink Chimes'	roze bloeiende, spreidende storaxboom
Lonicera nitida cv	te knippen struik, insectenplant
Hydrangea macrophylla cv's	de hoge cv's worden 2 m
Gaultheria shallon	wintergroene, forse bodembedekker
Berberis x frikartii 'Telstar'	ondoordringbare heester

Struiken derde grootte (0,5 tot 1 m)

ZANDGROND

	Opmerkingen
Spiraeae betulifolia	lage, roze spiraea
Rubus Betty 'Ashburner'	wintergroene, kruipende braam
Hypericum x inodorum	gele bloei, daarna vruchten
Hypericum kalmianum	blauw aangelopen struik, gele bloemetjes
Choisya 'Aztec Pearl'	wintergroene struik, geurende bloemen in juni
Caryopteris incana cv.	blauwe herfstbloei
Itea virginica	bloeit in juni, goede herfstkleur
Diervilla sessilifolia	bloeit hele zomer met groengele bloemen

VEENGROND

Sarcococca humilis	kruipende heester, wintergroen, geurend
Fothergilla major	lage heester met opvallende herfstkleur
Hydrangea macrophylla cv's	lage cv's blijven onder de 80 cm
Fuchsia magellanica	opvallende late doorbloei, voldoende winterhard
Mahonia aquifolium HILLARY 'Darthill'	uitstoelende mahonia
Abelia x grandiflora	bloeit hele zomer met roze bloemen

Vaste planten hoger dan 1 meter

ZANDGROND

Opmerkingen

Aster ageratoides, bijv. 'Asran'	dekkende aster, meeldauwvrij, bloeit rijk
Miscanthus sinensis 'Ferner Osten'	de eerste bloeier (eind juli), zo'n 1,25 m hoog
Miscanthus sinensis 'Kleine Fontäne'	bloeit het langst en wordt 1,5 meter hoog

VEENGROND

Persicaria amplexicaulis	uitstoelende vaste plant, bloeit tot de vorst
Anemone hupehensis	woekerende vaste plant, roze of witte bloei
Eupatorium rugosum 'Chocolate'	bloeit wit, rood blad, wordt max 1,5 m hoog

Aanvullen van vaste planten of bodembedekkers met zomerbloeiende knollen als Crocosmia levert veel kleur voor lage kosten.

Vaste planten tot 1 meter, inclusief bodembedekkers

ZANDGROND

Opmerking

Alchemilla mollis	lichtgroene bloeiwijze, langdurige bloei
Nepeta faassenii 'Six Hills Giant'	stevige blauwpaarse bloeier, tot 80 cm hoog
Geranium sanguineum	sluitende bodembedekker met bovengrondse uitlopers, felroze bloemen
Waldsteinia ternata 15-20	wintergroene bodembedekker met weinig gele bloemen
Carex morrowii	gras dat langzaam ondergronds uitbreidt
Pennisetum	lampepoetser, fijn gras tot 50 cm hoog

VEENGROND

Rudbeckia fulgida 'Goldsturm'	lang bloeiende gele zonnehoed
Geranium x cantabrigiense 'Cambridge'	roze bloei
Symphytum grandiflorum 'Wisley Blue'	bijna wintergroene bodembedekker met blauw/witte bloemen
Hemerocallis, kleinblijvend, geelbloeiend	daglelie
Brunnera macrophylla cv (niet zilverkleurig)	vaste vergeet-mij-niet met 's zomers groot blad

---

Centraal postadres

Rechtestraat 12
5455 GE Wilbertoord
T. 088 - 262 72 00

Voor meer informatie over
Cobra bezoek onze websites
www.Cobra-Adviseurs.nl
info@Cobra-Adviseurs.nl